

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

1

2008

Ptačí svět – časopis ČSO

Ročník XV, číslo 1/2008

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO)

Adresa redakce:

Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5-Smíchov,
tel/fax: 274 866 700, http://www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: Šéfredaktorka Mgr. Alena Klvaňová, alenapa@email.cz

Mgr. Jaroslav Cepák, PhD., birdringczp@vol.cz *Poznáte...?*, *Zajímavosti*

Ing. Adolf Goebel, PhD., adolf.goebel@post.cz, *Zajímavosti*

Mgr. Lucie Hošková, lucie.hoskova@gmail.com, *Letem ptačím světem*, *Historie*

Mgr. Barbora Kaminiecká, *Rady, tipy, návody*, *Za ptáky do světa*

Mgr. Tomáš Brinke, brinke@birdlife.cz, *Z významných ptačích území*

Ing. Jiří Sládeček, sladecek@psp.cz, *Mladým ornitologům*

Mgr. Zdeněk Vermouzek, verm@prerovmuzeum.cz, *Ptáci v ohrožení*

Mgr. Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz, *Z významných ptačích území*

Vychází dvakrát ročně (v dubnu a listopadu).

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček

Tisk: Dekameron, Brno

Jazyková korektura: Igor Pejchal

Toto číslo vyšlo 8. 4. 2008 v nákladu 3 500 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 10. 9. 2008. Distribuováno bude v listopadu.

Inzerce a předplatné na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Poděkování Janu Hoškovi, Igoru Pejchalovi a všem autorům fotografií.

Pokyny pro autory: Rozsah příspěvku přizpůsobte dané rubrice, řiďte se již vydanými články. Fotografie preferujeme digitální v co nejvyšší kvalitě (300 dpi).

Příspěvky přijímá elektronickou i klasickou poštou příslušný odpovědný redaktor, šéfredaktorka nebo redakce. Pro podrobné pokyny kontaktujte odpovědného redaktora rubriky. Adresy jsou uvedeny v tiráži výše.

Na obálce: Tanec racků chechtavých. Více na str. 12 a 13. Foto: Ivan Mikšík.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné zájmové sdružení profesionálů i amatérů, zabývajících se výzkumem a ochranou ptáků, zájemců o pozorování ptáků a milovníků přírody. V současné době má více než 2500 členů. ČSO realizuje vlastní i mezinárodní projekty výzkumu a ochrany ptáků a jejich prostředí, popularizuje a propaguje ochranu ptáků. V České republice zastupuje mezinárodní organizaci na ochranu ptáků a jejich prostředí BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech (každý stát zastupuje jedna organizace). Jeho cílem je zabránit vyhubení jakéhokoliv ptačího druhu na Zemi, snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit území a stanoviště, která mají pro ptáky zásadní význam, a tím přispět k udržení celosvětové biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Výstižně BirdLife International charakterizuje jeho motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (*Together for birds and people*).

Časopis nebyl finančně podpořen v žádném grantovém řízení.

Na jeho vydávání přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Časopis *Ptačí svět* získává každý člen ČSO zdarma, ostatní si jej mohou předplatit e-mailem, poštou či telefonicky na adrese redakce. Nabízíme také možnost věnovat předplatné *Ptačího světa* prostřednictvím dárkového listu s ilustrací Jana Hoška.

Roční předplatné 115 Kč
Dárkové roční předplatné 135 Kč

1 | Úvodník / Alena Klvaňová
Z terénu i kanceláře

2 | *Letem ptačím světem* / Lucie Hošková

2 | *Co přinesl poštovní holub*

Bezprizorní domovy / František Krause

3–5 | *Poznáte...?*

Poznáte sýkory? Peter Adamík, Jan Hošek

6–8 | *Z významných ptačích území*

Významné ptačí území Krkonoše / Jiří Flousek

Globální oteplování v Krkonoších? / Jiří Flousek

Krkonošští budníčci / Jiří Flousek

Časopis *Prunella* / Jiří Flousek

Tetřívka obecná a větrné elektrárny / Pavel Benda

Ptačí oblast Horní Vsacko a problematika lesního hospodaření / Jiří Pavelka

9 | *Historie*

Historie a současnost poboček ČSO II. / Lucie Hošková, Radim Petro, Libor Schröpfer, David Horal, Petr Lumpe, Vojtěch Kodet

10–11 | *Rady, tipy, návody*

Jak vybrat stativák? / Zdeněk Vermouzek, Tomáš Bělka

12–13 | *Objektivem...*

Racek chechtavý objektivem Ivana Mikšíka

14–15 | *Zajímavosti z ptačí říše*

Africký ledňáček / Jaroslav Cepák

Princezna Zpěvanka místo Svěšené nohy? Adolf Goebel

Městští ptáci zpívají v noci, aby byli slyšet / Alena Klvaňová

„Super“ odečet / Jaroslav Cepák

Pozorování sokola stěhovavého ve Žďárských vrších / Petr Mückstein

Procházka se psem ruší ptáky / Zdeněk Vermouzek

16–17 | *Mladým ornitologům*

Krutílavovy hlavolamy / Vladka a Vojta Sládečkovi

Komiks / Václav Bartuška

18–19 | *Ptáci v ohrožení*

Moudivláček lužní mizí z jižních Čech / Jiří Bureš

Soud rozhodl: Původ chovaného mláděte je třeba prokázat testem DNA / Vojtěch Stejskal

Zabiják supů oficiálně povolen v Africe / Lucie Hošková

Evropská komise žaluje Maltu za nezákonný lov ptáků / Vojtěch Stejskal

Jak dopadla sbírka známek na záchranu albatrosů?

Alena Klvaňová

20 | *Zajímavosti*

Budoucnost ptáků ve světle klimatických změn / Alena Klvaňová

21 | *Ze života ČSO*

Bude mít ČSO vlastní chráněné ptačí území? Miloslav Hromádko

Ivo Budil † 23. října 2007 / Miroslav Bobek

Jubileum Řezabince / Jiří Šebastian

22 | *Za ptáky do světa*

S fotoaparátem nejen za kolibříky / Ondřej Prosický

Obálka C

Saola aneb největší zoologické objevy posledních let / Ondřej Sedláček

O tom, že se s klimatem na zeměkouli v posledních letech cosi děje, pochybují dnes snad jen svěhlaví politici. Naopak odborníci na slovo vzatí se snaží přijít na kloub tomu, co klimatické změny způsobuje a co nám přinesou. Ti nejosvícenější hledají cesty, jak je zpomalit či zmírnit jejich negativní dopad. Znamé jsou předpovědi černé budoucnosti arktických oblastí, kde rychlé tání ledovců zapříčiňuje úbytek životního prostoru. Dnes už ale nemusíme chodit tak daleko. Snad každý Středoevropan si v poslední době pomyslel, že počasí se už docela zbláznilo. Povodně, vichřice nejrůznějších jmen či teplé zimy beze sněhu, jejichž četnost je přinejmenším neobvyklá, jsme pocítili na vlastní kůži. Zamysleli jste se nad tím, co změněné klima přinese ptákům? Alespoň některé projevy vám jistě neunikly. V zimě nelétá tolik

ptáků na krmítka, dokážou si totiž najít potravu sami. Migranti si už párkrát dalekou cestu rozmysleli, a tak u nás přezimuje stále více zvonků a najde se dokonce i čáp, který ze střední Evropy vůbec neodletí. Jiní stěhovaví ptáci svou pouť sice nevzdávají, můžeme je ale u nás přivítat mnohem dříve, než bývalo zvykem. Jistě, to se tu a tam stávalo i dříve, ale dlouhodobé velkoplošné výzkumy prokazují, že průměrná doba přiletu mnoha druhů ptáků se napříč Evropou posunula o celých několik dní.

Téma klimatických změn se jarním číslem Ptačího světa vine jako červená niť. Chvályhodné snahy zmírnit jejich dopad se projevují i v nejvyš-

Foto: T. Bělka

ší evropské politice. Zdá se však, že zatím nacházejí spíše slepé uličky. Všespásným řešením nejsou ani biopaliva, ani větrné elektrárny. Co všechno bychom totiž museli neko-
nečnými žlutými poli nahradit? Stejně tak větrné elektrárny mohou být dvojsečnou zbraň, stavi-li se na místech tradičních průtahů migrujících ptáků či v důležitých hnízdištích. Jak by to s ptáky mohlo dopadnout, napovídá nedávno vydaný Klimatický atlas hnízdního rozšíření ptáků v Evropě, který je jakýmsi prvním atlasem budoucnosti. Vyplnění jeho předpovědí se možná nedočkáme, ale vzít si z něj poučení můžeme už dnes. Poselstvím Atlasu totiž je, abychom se snažili ptákům nastávající situaci neztěžovat. Znamená to především zachovávat jejich současná stanoviště. Klimatické změny mají doslova globální charakter, a právě proto se týkají každého

z nás. Můžeme se pokusit zmírnit jejich rychlost tříděním odpadu, šetřením vodou a energiemi, ale myslíme i na ptáky. Kdy jste naposledy vyčistili dávno pověšené budky? A nevešla by se k vám na zahradu ještě nějaká? Probíhá rekonstrukce vašeho domu šetrně, nebo už se na jaře nebudou mít rorýsi, jirčičky, čápi nebo vlaštovky kam vrátit? Podpora hnízdních příležitostí a angažovanost v dění kolem nás jsou kroky, kterými můžeme přispět k tomu, aby nás samé, ani ptáky v našem okolí nestihly změny klimatu nepřipravené.

Alena Klvaňová

■ **Evropský festival ptactva** proběhl již tradičně o víkendu 6. a 7. října. V ČR do terénu za opeření vyrazilo 1 477 ornitologů a zájemců o přírodu na 41 místech. Nejvíce účastníků přivítali u Třebešských rybníků (310), u Nesytu (183) a v Karviné (133). Vycházky byly často doplněny přednáškami či ukázkou kroužkování, u Lednických rybníků se podařilo chytit i kalouse pustovku. Celkem bylo zaznamenáno 132 druhů ptáků, nevíce druhů viděli u Žehuňského rybníka (68), u Nesytu (61) a u Dehtáře (58). Nejčastěji pozorovanými druhy byly kachna divoká, špaček obecný, husa velká, racek chechtavý, lyska černá, čejka chocholatá, kormorán velký, holub hřivnáč, čížek lesní a čírka obecná. K vidění bylo ale i mnoho vzácností. Na Nesytu pozorovali kolpíka bílého a sokola stěhovavého, u Žehuňského rybníka dva orlovice říční, na Záhlavských rybnících a u Žehuňské kulíky bledé, v Tovačově zase viděli racky černohlavé, v Dětkovicích zastihli dudka chocholatého a na Řezabinci dvě bernešky rudokrké.

■ **Spolupráce s Vojenskými lesy a statky navázána.** Předseda ČSO prof. Karel Šťastný a ing. Josef Vojáček, ředitel Vojenských lesů a statků, s.p. (VLS), podepsali 18. prosince 2007 Deklaraci o vzájemné spolupráci. Na deklaraci budou navazovat konkrétní projekty, zaměřené na výzkum a ochranu ptáků na pozemcích obhospodařovaných VLS. Jde o období deklarace, uzavřené s Lesy České republiky, s. p. v březnu 2007.

■ **Vyšlo Buteo 15.** Zatím poslední vydání časopisu Skupiny pro výzkum a ochranu sov s číslem 15 spatřilo světlo světa. Číslo zahrnuje 9 původních příspěvků a 3 recenze na publikace se související tematikou. Buteo č. 15 je k dostání za cenu 88 Kč v sekretariátu ČSO.

z terénu i z kanceláře

Foto: J. Krivský

Podzimní festival ptactva v Kácově.

■ **Monitoring ptačích oblastí a druhů přílohy I směrnice o ptácích** ukončil zdárně první tříletý monitorovací cyklus probíhající v letech 2005–2007. ČSO se tak ve spolupráci s AOPK ČR podařilo získat souhrnné informace o aktuální početnosti a rozšíření druhů přílohy I v ptačích oblastech i mimo ně. Pro monitoring v roce 2008 uspěla ČSO ve výběrovém řízení a společně s AOPK ČR se bude nadále významně podílet na dalším zajištění monitoringu.

■ **Jednotný program sčítání ptáků v ČR** přinesl 22. ledna 2008 aktualizované indexy a trendy pro 109 druhů, což je o 4 druhy více než v roce 2006. Výsledky za léta 1982–2007 naleznete na stránkách <http://jpsp.birds.cz/>. Vyšší kvalita vstupních dat odráží také nárůst počtu spolupracovníků v roce 2007.

■ **Slavnostní otevření Speciální ornitologické knihovny** Holýšovského ornitologického klubu proběhlo 25. ledna 2008 v prostorách Městského kulturního a informačního střediska v Holýšově. Knihovna má ve svém fondu 450 knih, 330 sborníků a 320 ornitologických a přírodovědných časopisů. Seznam materiálů na <http://ornitologie.hok.wz.cz> pod odkazem Knihovna. Info 732 370 036 nebo schropfer@oaplzen.cz.

■ **Členskou základnu ČSO** k 1. 3. 2008 tvořilo 2382 členů. Nejvíce ornitologů má členství individuální (1068), druhou nejpočetnější skupinou jsou senioři (441), studentů a mládeže sdružuje ČSO 291. Rodinné členství využívá 197 rodin. V roce 2007 získala ČSO 62 nových členů. První dva měsíce letošního roku byly z tohoto hlediska pozitivnější, přibýlo 21 nových členů. Doufáme, že bude tento trend pokračovat a členská základna se bude utěšeně rozrůstat.

■ **Počet předplatitelů Ptačího světa** neustále stoupá. Na rok 2007 si Ptačí svět předplatilo 110 osob či organizací, na rok 2008 máme k 1. 3. evidováno 134 předplatitelů. Z tohoto počtu jich 17 využilo možnost dárkového předplatného. Zájem je i získat již vyšlá čísla zpětně.

■ **Články, jejichž verzi najdete na Internetu, jsou označeny v textu ☐.**

Foto: T. Růžicka

Tak jsme si se synem výborně zahráli! Rodina Růžickova z Lelekovic u Brna.

Bezprizorní domovy

Foto: A. Hay (rsps-images.com)

Líbí se vám opuštěné, neudržované, vybydlené domy? Rozbité, s vytučenými okny, plné odpadků? Při toulkách českými lesy a krajinou takových ptačích domů potkávám stovky. Kdysi, před lety, je někdo ve chvályhodné snaze zhotovil, vyvěsil, možná je párkrát zkontroloval a vyčistil. Třeba to byla jen jednorázová akce, okamžikové nadšení, snaha o zachování biodiverzity, o podporu v biologickém boji proti škůdcům.

Pak se zájmy přesunuly jinam. Ptačí domovy zůstaly. Opuštěné, plné starých hnízd, parazitů, bez perspektivy. Několik let vydržely a pak začal neudržovatelný úpadek. Po ptáčích nemůžeme chtít, aby si je sami vyčistili. Používají je, pokud to jde. Pak začne hnízdících druhů ubývat. Část obsadí myšice, sršni, vosy. Útoky strakapoudů jsou stále četnější. Ptačí domov se stává spíše pastí, k hnízdům na hromadě nečistoty se dostávají predátoři. Pak vyhnijí dna nebo vypadnou dvířka, a je konec. Odbytá práce, zbytečné náklady. Možnosti výzkumu populací doupných druhů na lokalitě přicházejí vniče.

Instalování ptačích budek je dlouhodobý závazek. Podobá se to chovu domácích zvířat, která také nemůžeme nechat napospas osudu. Takový dobře vyrobený sýkorník vydrží při základní údržbě třeba 25 let. Jejich obhospodařovaná kolekce nabízí spoustu dat o ptactvu a přehled dutinových populací na zvoleném území v dlouhých časových řadách. Podobné je to u hnízdních boxů pro sovy a dravce.

Existuje řada ornitologů, kteří z různých důvodů museli s „budkařením“ skončit nebo opustili naše řady. Předali včas své soubory hnízdních pomůcek mladším následovníkům? Vychovali své nástupce? Nabídlí své budky k přemístění kolegům, kteří by je i jinde měli pod dohledem? Nebo s jejich odchodem zaniká vše, na čem celou svou kariéru pracovali?

Zamysleme se nad tím a snažme se, aby těch smutných setkání v naší krajině bylo co nejméně. | František Krause, Břeclav

Směšně nízké tresty za masakr poštolek rudonohých na Kypru

Foto: BirdLife International

Dva muži, obvinění na Kypru z říjnového masakru 52 poštolek rudonohých, obdrželi v únoru směšně nízké tresty. Ačkoli jim hrozila pokuta 17 000 Eur a tři roky odnětí svobody, vyvázli pouze s pokutou 1 250 Eur. Partner BirdLife International na

Kypru, BirdLife Cyprus, protestuje a označuje tento nízký trest, který nezastraší další pytláky, za katastrofální selhání soudního systému a volá po zákazu střelení na celém poloostrově. K šokujícímu masakru dravců, nemajícímu na Kypru obdoby, došlo na poloostrově Akrotiri, kudy vede jedna z nejdůležitějších kyperských migračních cest. Právě proto je však i neblaze proslulou pytláckou lokalitou. I když je většina poloostrova chráněnou rezervací, na pobřeží je na podzim povolen lov hrdlíček divokých a křepek. Toho lovci zneužívají ke střelení dalších druhů, táhnoucích zde v početných hejnech. Ptáci jsou zabíjeni nejen jako „cvičné cíle“ vášnivých střelců. Na podzim 2007 bylo uloveno půl milionu ptáků, kteří vesměs skončili jako vyhlášená pochoutka „ambepoulia“. Ačkoli je prodej této „lahůdky“ zakázán, v místních kyperských restauracích je běžně k dostání. ➤

Krasy už si na rybácích nepochutnají

Foto: T. Irvan (naturepixels.org)

Rybák bělotemenný (*Sterna sumatrana*).

Malý ostrůvek Vaitura býval tak jako další ostrovy v souostroví Fiji rájem pro mořské ptáky, např. rybáka bělotemenného a uzdičkového či nody bělotemenného, hnízdící zde v početných koloniích. To však téměř změnila introdukovaná krysa ostrovní, jejíž oblíbenou pochoutkou jsou

právě vajíčka a mláďata na zemi hnízdících ptáků. Díky spolupráci BirdLife International se zástupci místní komunity se podařilo ostrov zcela deratizovat a od té doby se počty vyváděných mláďat začínají zase zvyšovat. O ostrov se navíc začali zajímat ekoturisté z řad milovníků ptáků, což zase přináší prospěch místním obyvatelům. Ti jsou nyní školeni v otázkách ekoturismu, ale především v tom, jak zamezit nadměrnému rušení ptáků a zejména opětovnému zavlečení krys. Podobný projekt by měl být realizován i na dalších ostrovech, které na své „odkrytí“ teprve čekají. ➤

Nejvyšší čas zbořit mýtus o biopalivech!

Foto: A. Hay (rsps-images.com)

Biopaliva jsou sice obnovitelným zdrojem energie, ale zdaleka ne spásným nástrojem pro snižování emisí skleníkových plynů. Při spalování řepky či kukuřice se uvolňuje více skleníkových plynů než je tomu u ropných paliv. Energetická

náročnost produkce biopaliv navíc převyšuje jejich energetický výnos. Pěstování biopalivových plodin má záporný dopad na ceny potravin a biologickou rozmanitost - dochází k degradaci původní krajiny odlesňováním či vysušováním mokřadů. Těžce zkoušení ptáci zemědělské krajiny tak utrpí další ránu v podobě úbytku hnízdních a potravních biotopů. Proto je šokující, že EU trvá na svém 10% biopalivovém cíli (v roce 2020 by biopaliva měla tvořit 10 % všech pohonných hmot). I kdyby došlo k nastavení přísných pravidel pro výrobu biopaliv v EU, za jejími hranicemi již žádná pravidla neplatí. Zvýšená poptávka po biopalivech tak ještě zhorší devastaci původních biotopů v rozvojových zemích. První neblahé zprávy se již objevují - např. přeměna pralesů na Borneu v plantáže pro výrobu palmového oleje či odvodnění mokřadů v deltě řeky Tana v Keni kvůli pěstování cukrové třtiny. ➤

Všechny zprávy podle BLI zpracovala Lucie Hošková

Foto: J. Veber (www.naturphotogallery.com)

Poznáte sýkory?

Peter Adamík

Sýkory bývají mezi prvními ptáky, kteří přiletí na krmítko při zimním příkrmování. Nejčastěji na něm zpozorujete sýkoru koňadra a modřinku, ale pokud bydlíte na horách, stane se nejčtetnějším návštěvníkem uhelníček. Právě krmítko může být vhodným prostředkem, jak se naučit rozeznávat jednotlivé druhy od sebe.

Sýkora koňadra, která je z našich sýkor největší a nejpočetnější, je typická svým dominantním postavením vůči ostatním druhům. Nápadná je její černá maska na hlavě a jasně bílé líce. Při pozorném sledování se můžete naučit rozlišovat od sebe samečky od samiček. Je to náš jediný druh sýkory, u kterého lze snadno poznat pohlaví pouhým pozorováním. Samečci mají na hrudi a břichu výrazný černý pruh, který je u samiček mnohem užší anebo velice nenápadný. V začátcích se vám může plést koňadra s modřinkou a uhelníčkem. Oba tyto druhy jsou však o dobrých 8 až 10 gramů lehčí než koňadra, a tak velikost ptáka může být prvním vodítkem pro správné určení.

Sýkora modřinka má typicky modře zbarvenou hlavu a křídla. Jako pomůcka vám může posloužit také to, že má přes oči tmavý proužek. Hlava uhelníčka by vám také mohla připomínat koňadru, ale kromě menší velikosti má uhelníček celkově vzhled umazaného ptáka, hrud' a boky jsou hnědé (u koňadry a modřinky často září žlutou) a na temeni hlavy je bílá skvrna.

Nejlehčími druhy pro poznávání jsou parukářka a mlynařík. Parukářky, které nejčastěji najdeme v borových lesích, mají výraznou chocholku na hlavě. Mlynaříka poznáme bezpečně podle velmi dlouhého ocasu, malého těla a krátkého zobáku. U nás se vyskytují mlynaříci s bílou hlavou (poddruh *caudatus*) anebo s výrazným tmavým pruhem přes hlavu (poddruh *europaeus*). Častokrát je však vidět jedince s přechodnými znaky, což

bývá v důsledku vzájemného křížení. Mlynaříky nejčastěji potkáme při jejich potulkách krajinou, kdy vytvářejí hejnkou z vícero jedinců a hlasitě mezi sebou komunikují svým nezaměnitelným „cirrrp“. Zajímavostí je, že při hnízdění rodičům často pomáhají jejich vlastní děti (obvykle samečci) z předešlého roku.

Nejobtížněji rozeznatelnými ze všech sýkor jsou sýkora babka a sýkora lužní. Oba druhy mají šedohnědé zbarvení a také černou čepičku na hlavě. Sýkora lužní má však světlé pole na loketních letkách a poněkud větší černou skvrnu na bradě pod zobákem. Ovšem ne vždy se dá na tyto znaky spolehnout (nelze to například v létě před nebo v průběhu pelichání). Proto je jejich nejspolehlivějším znakem hlas. Sýkora babka se často ozývá typickým ostrým a rychlým „pistje dedede“, naopak u sýkory lužní je charakteristické drsné a táhlé „si-si tete tee“. Pokud si tedy dáte tu práci a naučíte se poznávat jejich hlasy, zbavíte se tím věčného dilematu, jestli je ten pták před vámi „babka“ nebo „lužka“.

Některé naše sýkory (uhelníček, parukářka, babka a s. lužní) si v zimě vytvářejí zásoby potravy. Obvykle skladují semena různých dřevin a bylin ve skrýších, obdobně jako sojky schovávají žaludy. Tyto skrýše bývají buď v zemi, nebo v různých škvírách a dutinách stromu. Nejlépe se o tom přesvědčíte, když srovnáte chování koňadry a sýkory babky na krmítku. Koňadra sebere jedno slunečnicové semínko a louská ho buď v krmítku, nebo poblíž něho. Sýkora babka obvykle sebere několik slunečnicových semen do zobáku a odletí často na desítky metrů vzdálené místo, aby se po chvíli vrátila pro další dávku semen, kterou ukládá do svých skrýší.

Všechny naše sýkory jsou obvykle teritoriální po celý rok. Pouze mladí ptáci bez teritoria se často vydávají na potulky krajinou ve smíšených hejnech. Když v zimě dojde potrava, přidávají se k nim i dospělí ptáci. Pozorování ptáků v těchto hejnkách může být dalším dobrým způsobem, jak se naučit poznávat jednotlivé druhy. Rozhodně však využijte i nadcházejícího jara, kdy neutichající zpěv samečků sýkor a jejich nápadné dvoření před samičkami je další příležitostí, jak je lépe poznat. ☒

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Sýkora modřinka (*Cyanistes caeruleus*)

Velikost: 10,5–12 cm

Prostředí: listnaté a smíšené lesy, remízky, aleje, zahrady, parky ve městech

Výskyt v ČR: stálá, pravidelně hnízdí na celém území od nejnižších poloh až po hory, směrem do hor ubývá

Stav a početnost v ČR: naše druhá nejpočetnější sýkora, 0,8–1,6 mil. párů, stabilní stav

Juv.

modrá čepička

pruh přes oko

♀ = ♂

žlutá

letky a krovky modré

široký černý pruh

♂

tenký černý pruh

♀

Juv.

černá čepička, bílé ohraničené líce

♀ = ♂

letky a krovky modrošedé

žlutá

Sýkora koňadra (*Parus major*)

Velikost: 13,5–15 cm

Prostředí: listnaté a smíšené lesy, zahrady, parky ve městech

Výskyt v ČR: stálá, pravidelně hnízdí na celém území od nejnižších poloh až po hory

Stav a početnost v ČR: nejrozšířenější a nejpočetnější druh sýkory u nás, 3–6 mil. párů, stabilní stav

bez pruhu, nahnědlé

♀ = ♂

dva bílé pruhy na křídelních krovkách

jednotně šedavé

Sýkora azurová (*Cyanistes cyaneus*)

Velikost: 12–13 cm

Prostředí: Listnaté lesy, porosty podél řek a mokřadů.

Výskyt v ČR: Zřídka se zatoulává na podzimním tahu a v zimě. Pochází ze střední Asie, obývá pás od východní Evropy po východní pobřeží Číny.

Sýkora uhelníček (*Periparus ater*)

Velikost: 10–11,5 cm

Prostředí: zejména jehličnaté lesy, ve smíšených lesích vyhledává ostrůvky jehličnanů

Výskyt v ČR: stálá, pravidelně hnízdí na celém území od nejnižších poloh až po hory, v horách často nejpočetnější sýkora

Stav a početnost v ČR: mírný nárůst, 0,5–1,0 mil. párů

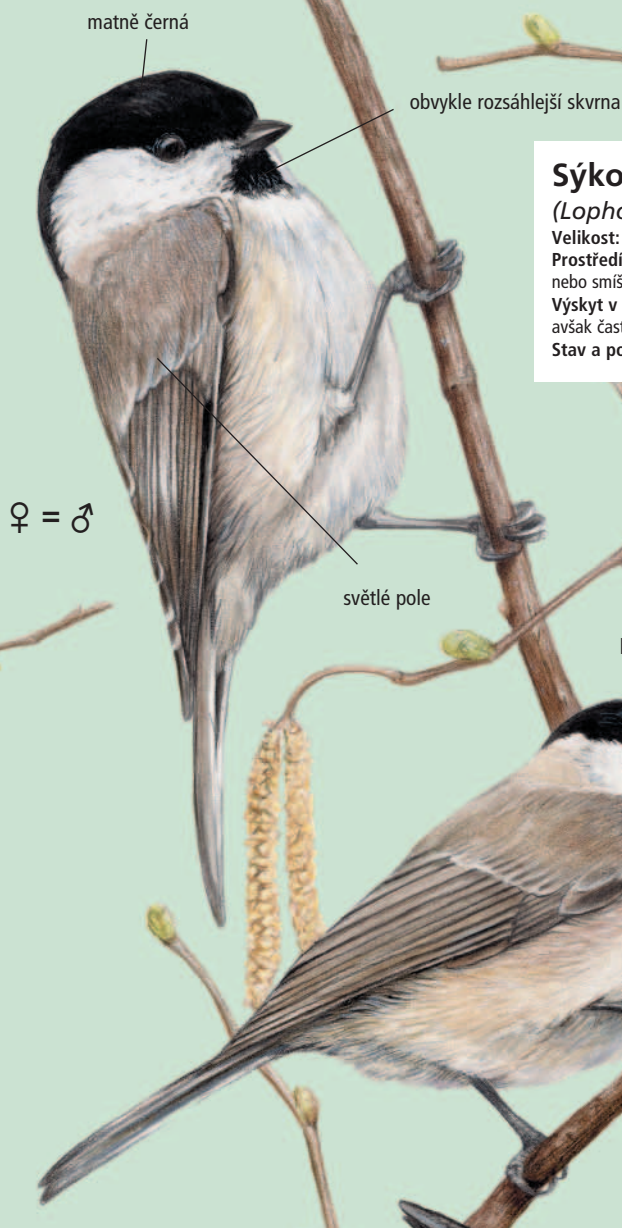
Sýkora lužní (*Poecile montana*)

Velikost: 12 cm

Prostředí: v nížinách obvykle ve vlhkých lesích a v porostech podél řek, ve větších nadmořských výškách pak často v jehličnatých lesích

Výskyt v ČR: stálá, hnízdí pravidelně avšak ostrůvkovitě na většině našeho území

Stav a početnost v ČR: stabilní, 40–80 tis. párů

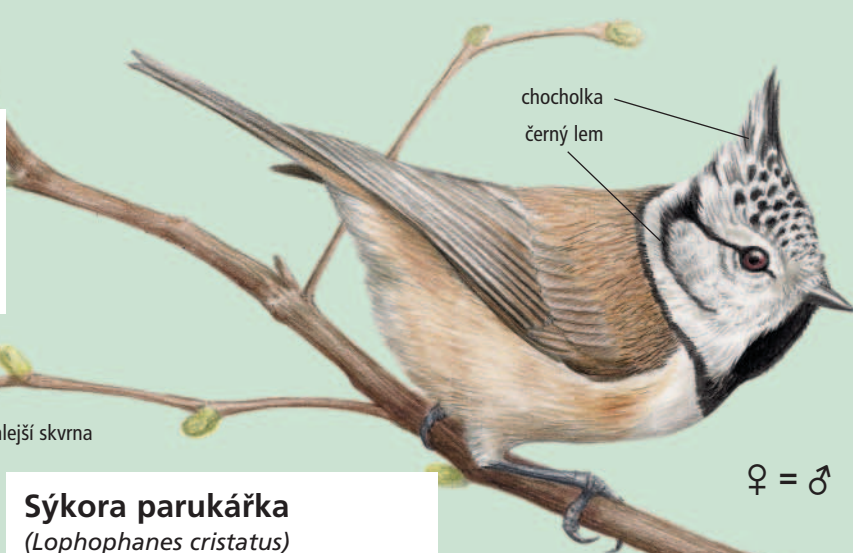
Sýkora parukářka (*Lophophanes cristatus*)

Velikost: 10,5–12,5 cm

Prostředí: jehličnaté lesy, hlavně borové, nebo smíšené lesy s převahou jehličnanů

Výskyt v ČR: stálá, pravidelně hnízdí na celém území, avšak často v nízkých hustotách

Stav a početnost v ČR: stabilní, 80–160 tis. párů

♀ = ♂

♀ = ♂

♀ = ♂

Sýkora babka (*Poecile palustris*)

Velikost: 12 cm

Prostředí: starší listnaté a smíšené lesy

Výskyt v ČR: stálá, pravidelně hnízdí, avšak místy chybí nebo je vzácnější

Stav a početnost v ČR: slabý pokles v 80. letech, nyní stabilní, 55–110 tis. párů

leskle černá

obvykle menší skvrna

dlouhý, štíhlý

typické hnízdo mlynaříka

Mlynařík dlouhoocasý
středoevropský
(*A. c. europaeus*)

Mlynařík dlouhoocasý (*Aegithalos caudatus*)

Velikost: 13–14 cm, z toho ocas až 9 cm

Prostředí: listnaté a smíšené lesy s bohatým podrostem, porosty podél vodních toků, zahrady a městské parky

Výskyt v ČR: stálý, pravidelně hnízdí zejména v nižších polohách

Stav a početnost v ČR: klesající, 45–90 tis. párů

♀ = ♂

Literatura:

Svensson a kol. 2004: Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu, Svojtka & Co., Praha

Šťastný K., Bejček V. a Hudec K. 2006:

Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003, Aventinum, Praha

Foto: K. Antošová.

Významné ptačí území Krkonoše

Jiří Flousek

Když za horskými ptáky, tak jediné do Krkonoš! Kde jinde v hnízdním období téměř s jistotou potkáte pěvušku podhorní (na nejsevernějším místě jejího areálu rozšíření) hned vedle severského poddruhu slavíka modráčka (s výjimkou několika alpských párů naopak nejjižnější hnízdicí populace)? A máte-li hodně velké štěstí, pak můžete ve stejné době narazit na kulíka hnědého, konípasa citronového či sněhuli severní.

Krkonoše jsou jediným významným ptačím územím (IBA) v naší republice, které zahrnuje biotopy čtyř vegetačních stupňů – od listnatých a smíšených lesů v podhůří, přes smrkové porosty ve vyšších polohách, subalpínské louky s klečí nad horní hranicí lesa (ta zde probíhá kolem 1200 m n. m.) až po tundru nejvyšších krkonošských vrcholů. Pestrá mozaika různých typů prostředí poskytuje vhodné podmínky pro hnízdění celé řady ptačích druhů. Na pár kilometrech tak můžeme pozorovat žluvu hajní, která tu nevystupuje nad 650 m n. m., lejska malého v níže položených bučinách, sýce rousného a kulíška nejmenšího v horských smrčínách, lindušku horskou, která naopak nehnízdí pod 1300 m n. m., či pěvušku podhorní, nejpočetněji se vyskytující na samotném vrcholu Sněžky. Vezmeme-li v úvahu, že Krkonoše jsou i významnou tahovou cestou pro ptáky ze severských hnízdišť, nepřekvapí nás, že během zhruba 200 let zdejšího sledování ptáků bylo zjiš-

těno plných 278 druhů – mezi nimi 147 hnízdicích a 61 pravidelně, nepravidelně či vzácně protahujících, 70 druhů bylo pozorováno pouze výjimečně (často jen jednou).

Početný výskyt některých evropsky významných druhů přispěl k vyhlášení části českých Krkonoš (na ploše 409 km²) za ptačí oblast v rámci soustavy Natura 2000. Předmětem ochrany v ní je celkem sedm druhů – čáp černý (asi 10 párů), tetřev obecný (100–120 samců), chrástal polní (60–150 samců), sýc rousný (asi 90 párů), datel černý (60–70 párů), slavík modráček tundrový (asi 20 párů) a lejsek malý (60–70 párů).

Ideálním obdobím pro výpravu za krkonošskými ptáky je konec května a celý červen. To jsou tu již všechny druhy, včetně pozdě přilétajícího hýla rudého. Můžeme ho potkat, stejně jako slavíka modráčka nebo čečetku tmavou, na hřebenových rašeliništích nedaleko Labské a Luční boudy, nejpočetněji však hnízdí na níže položených lučních enklávách (např. na Horních Mísečkách, ve Svatém Petru u Špindlerova mlýna, v okolí Pece pod Sněžkou či na Pomezních Boudách). Tam nejčastěji zastihneme rovněž kosa horského. Za některými druhy však musíme vyrazit přinejmenším o měsíc dříve – houkání obou zmíněných druhů malých sov nebo chraptavý hlas ořešníka kropenatého lze zaslechnout během dubna ve smrkových lesích prakticky na celém území Krkonoš, tetřevci zase nejintenzivněji tokají na přelomu dubna a května, především na rozsáhlých imisních holinách a na subalpínských loukách nad horní hranicí lesa. 🦉

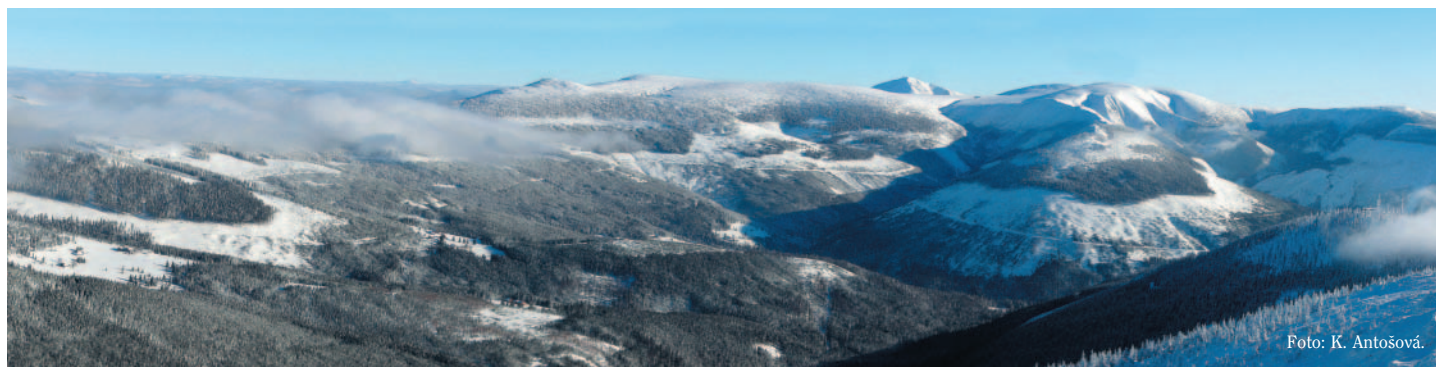

Foto: K. Antošová.

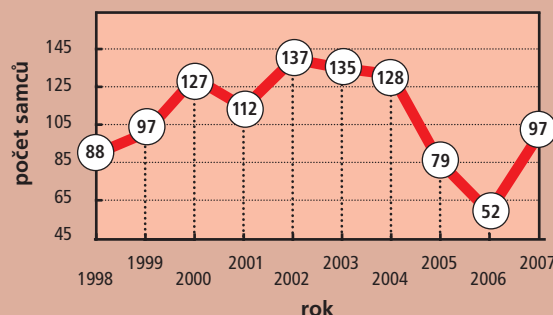

Foto: A. Hay (rsbp-images.com)

Chrástal polní | Tento druh je vzorovým příkladem „střetu zájmů“ při ochraně krkonošské přírody – květnaté horské louky hostí řadu unikátních druhů rostlin, jejichž existence je vázána na pastvu či kosení, což jsou ale aktivity často nepříznivé pro chrástala. Je proto nutné hledat „zlatou střední cestu“ vyhovující jak vegetaci, tak ptákům. Co je však příčinou početního propadu chrástala v letech 2005–2006, neznáme – může to být reakce na nevhodný způsob hospodaření (ovlivněný přílivem „evropských peněz“ pro zdejší zemědělce), ale třeba i důsledek nepříznivých podmínek na afrických zimovištích. 🐦

Změny početnosti chrástala polního v Krkonoších v uplynulých 10 letech.

(území IBA a jeho bezprostřední okolí)

Globální oteplování v Krkonoších?

Dlouhodobá sledování krkonošských ptáků ukazují, že řada druhů se postupně posouvá do vyšších nadmořských výšek, kde se v minulosti vyskytovaly jen výjimečně nebo nehnízdlily vůbec. Vzorovým příkladem jsou pěnice – dříve se v klečových porostech kolem 1 300 m n. m. ojediněle vyskytovala jen pěnice černohlavá a hnědokřídlá, dnes tu oba druhy hnízdí již běžně a přibyla k nim i pěnice pokrovní a slavíková. Zajímavé výsledky poskytlo opakované

Foto: K. Antořová.

Krkonošská tundra z ptačí perspektivy.

sčítání ptáků krkonošských rašelinišť v letech 1989–90 a 2000–01. Zatímco jejich celková početnost na hřebenových rašeliništích (Černo-horské, Pančavské a Úpské) zůstala i po 11 letech zhruba srovnatelná (kolem 500 párů), počty některých druhů výrazně vzrostly – např. u budníčka menšího a pěnice černohlavé, tedy druhů, které v Krkonoších běžně hnízdí spíše v nižších polohách, zhruba na trojnásobek. Důvodů pro vysvětlení uvedeného trendu může být celá řada, avšak vyloučit nelze vliv klimatických změn a s nimi související nabídku vhodnějších podmínek pro hnízdění „teplomilnějších“ druhů ve vrcholových partiích hor (vyšší teploty v hnízdním období, vyšší nabídka potravy – především hmyzu, apod.). 🐦

Foto: I. Dudáček (ptaci.net)

Budníček lesní hnízdí především v listnatých a smíšených lesích v podhůří.

Krkonošští budníčci

Krkonoše mají štěstí na budníčky. Osmi druhy, přesně tolik jich tu bylo dosud zastíženo, se může totiž pochlubit málokterá středoevropská lokalita. Čtyři druhy tu pravidelně hnízdí – nejpočetněji budníček menší (odhadem asi 10 000 párů v celém pohoří), budníček větší (kolem 8 000 párů) a budníček lesní (zhruba 3 500 párů), naopak vzácně budníček zelený (mezi 5–30 páry podle jeho početnosti v evropské části areálu rozšíření).

Další dva druhy se do Krkonoš zatoulaly jen výjimečně ze vzdálených evropských hnízdišť – budníček horský patrně z jižnějších oblastí Evropy (nejblíže hnízdí v Rakousku a jižním Německu) a budníček iberský až z Pyrenejského poloostrova. Zbývající dva druhy – budníček zlatohlavý a budníček pruhohlavý, jsou sibiřského původu a v Krkonoších byly odchyceny na průtahu (každý již ve dvou exemplářích) během podzimních nočních odchytů na světlo na hřebenech hor. 🐦

Časopis Prunella

Oblastní ornitologická sekce, která sdružuje amatérské ornitology a přátele ptactva zaměřující se o avifaunu Krkonoš a jejich podhůří, vydává každým rokem regionálně zaměřený sborník ornitologických prací. První číslo Prunelly (pojmenované po pěvušce podhorní) se objevilo v roce 1975 a letos vychází již 32. ročník. Časopis nemá ambice stát se špičkovým ornitologickým periodikem, jeho cílem je spíše publikování drobných článků a zajímavých faunistických údajů, které by jinak skončily pouze v terénních zápisnicích svých autorů. Daří se tak shromažďovat množství dat, která jsou průběžně využívána k ochraně ptáků – ať ve prospěch vyhlášení Ptačí oblasti Krkonoše, nebo naopak proti výstavbě větrných elektráren v místech tahových cest ptáků přes horské hřebeny. 🐦

Sborník je možné v omezeném množství získat na adrese: Správa KRNP, odbor ochrany přírody a informatiky, Dobrovského 3, 543 11 Vrchlabí.

Autorem všech textů na této straně je Jiří Flousek

Tetřívěk obecný a větrné elektrárny

Ptačí oblast Východní Krušné hory byla zřízena cíleně k ochraně a rozvoji populace tetřívka obecného (*Tetrao tetrix*), který je také jediným předmětem ochrany. Jeho početnost je odhadována na základě každoročních sčítání okolo 150–180 tokajících kohoutků. Na druhé straně je oblast velmi vhodná k výstavbě větrných elektráren (VTE), které jsou státem cíleně podporovány jako obnovitelný zdroj elektrické energie. V současné době jsme svědky nevídaného rozmachu jejich výstavby a tlaku na výstavbu dalších. Jsou zde tedy dva závazky vůči Evropské unii, ale také vůči budoucím generacím, a to ochrana celoevropsky ohroženého druhu a závazek zvýšit podíl vyrobené energie z obnovitelných zdrojů na 8 % do roku 2010. V čem je tedy problém? Podle odborné literatury je negativní vliv výstavby a provozu VTE na tetřívka hodno-

Foto: V. Tejrovský

cen v několika úrovních – ztráta stanoviště, rušení a kolize. Myslím, že nejzávažnějším problémem je akustické rušení, tzv. „maskování“, kdy zvukové frekvence VTE překrývají hlasové projevy, a to především v době rozmnožování.

Domnívám se, že tento rozpor je řešitelný jen tak, že VTE budou stavěny jen na pečlivě vybraných místech a jen v té části ptačí oblasti, kde tetřívci v současnosti nejsou a ani z dlouhodobého pohledu taková území nesplňují požadavky na jejich stanoviště. Bohužel, jsou dnes VTE povolovány v blízkosti tokanišť a nebo přímo v nich. Je smutné, že orgán, který má na starosti správu této ptačí oblasti – Krajský úřad Ústeckého kraje svou povinnost neplní! Pokud je správa ptačích oblastí svěřena úřadu, který podléhá lobbystickým vlivům a jehož úředníci nejsou schopni odborně a nezávisle rozhodovat, mám hlubokou obavu, že osud tetřívků bude dříve nebo později zpečetěn. Zatím se naštěstí podařilo nejkontroverznější záměry oddálit či korigovat.

Nerad bych se dožil chvíle, kdy Krušné hory budou bez svých tetřívků. O to smutnější by bylo, kdyby příčinou jejich zániku byly větrné elektrárny, jejichž posláním je pomáhat chránit životní prostředí. | *Pavel Benda*

Foto: D. Křenek

Ptačí oblast Horní Vsacko a problematika lesního hospodaření

Předmětem ochrany Ptačí oblasti Horní Vsacko je sedm evropsky významných druhů ptáků, z nichž pět hnízdí v lesním prostředí. Stále se zde můžeme setkat se strakapoudem bělohřbetým, datlíkem tříprstým či lejskem malým. Vyžadují přírodě blízké porosty s přítomností narušených a odumřelých stromů, do těchto porostů umísťuje často svá hnízda také čáp černý. Pokud se zde vyskytují i měkké dřeviny a bohaté bylinné a keřové patro, zastihnete tu i jeřábka lesního.

Foto: D. Křenek

Vhodné lesní porosty splňující biotopové nároky zmíněných druhů se z velké části nacházejí v člověkem málo ovlivněných lesích nebo v porostech se specifickými způsoby hospodaření. Nejméně ovlivněné porosty v Horním Vsacku se dnes nacházejí v maloplošných zvláště chráněných územích, jejichž rozloha je však doposud nepatrná. Další porosty tohoto typu se občas vyskytují především v soukromých lesích, kde z různých důvodů nebylo lesní hospodaření delší dobu prováděno. Ve většině zbývajících lesních porostů jsou nadále uplatňovány takové způsoby hospodaření, jejichž výsledkem jsou lesy neumožňující přítomnost lesních druhů, pro jejichž ochranu byla ptačí oblast vyhlášena. Jedná se o všeobecně známé způsoby pasečného hospodaření, spojené s nevhodnou druhovou skladbou, vel-

koplošnými těžbami a převážně umělou obnovou. Vytvářeny jsou tak vysokokmenné lesy bez možnosti vzniku rozmanité věkové a prostorové struktury. Strakapoud bělohřbetý, druh s nejvyššími nároky na zachovalost lesních porostů, dnes hnízdí vlivem tohoto hospodaření na maximálně 3–5 % celkové rozlohy lesů Ptačí oblasti. O mnoho lépe na tom nejsou ani některé další druhy. Jedinou možností nápravy tohoto neutěšeného stavu je změna způsobů hospodaření. Podporujícím opatřením by bylo vyhlášení dalších maloplošných zvláště chráněných území, případně vykoupení pozemků s nejhodnotnějšími lesními porosty za účelem udržení životaschopných populací kritériových druhů.

V opačném případě hrozí úbytek, v krajním případě až vymizení některých ptačích druhů, neboť současný stav nedává žádnou záruku jejich dlouhodobé existence v ptačí oblasti.

Foto: D. Křenek

V lesích hospodařící subjekty (především podnik Lesy ČR – LS Vsetín) však doposud odmítaly všechny pokusy o dohodu na jakékoliv změně hospodaření a neustále trvají na „zaběhnutých“ způsobech. Pokud se jejich přístup nezmění, bude se ochrana ptáků i řady dalších na les vázaných organismů zajišťovat jen velmi obtížně. | *Jiří Pavelka*

Historie a současnost poboček ČSO II.

Z příspěvků R. Petra, L. Schröpfera, D. Horal, P. Lumpeho a V. Kodeta sestavila L. Hošková

Představujeme Vám dalších pět regionálních poboček ČSO. Podrobnější informace lze nalézt na internetových stránkách ČSO, kde jsou uvedeny i odkazy na domovské stránky jednotlivých poboček. Tímto také uzavíráme náš miniseriál o historii ČSO. ▣

■ V roce 1974 byla členy ornitologické sekce Přírodovědecké společnosti při Ostravském muzeu založena Ostravská pobočka Československé ornitologické společnosti. Pobočka zůstala nadále ornitologickou sekcí Přírodovědecké společnosti a krátce nato se stala i ornitologickým klubem při Krajské stanici mladých přírodovědců v Ostravě-Porubě. Od svého počátku vydává zpravodaj *Acrocephalus*. V roce 1990 se členové rozhodli změnit název na **Slezskou ornitologickou společnost** se sídlem v Ostravském muzeu a zrušit vztah ke Krajské stanici mladých přírodovědců i k Přírodovědecké společnosti. Prvním předsedou byl až do roku 1998 D. Kondělka, který se v tomto období nejvíce zasloužil o popularizaci ornitologie na Severní Moravě, poté tuto funkci přebírá současný předseda R. Petro. Činnost členů v 70. a 80. letech byla soustředěna na faunistická pozorování v tehdejším Severomoravském kraji a kroužkování, dále na mezinárodní sčítání vodních ptáků a výzkumy ornitocenóz a hnízdní biologie pěvců (zejména v budkách v lužních lesích Poodří). Velmi oblíbenou byla letní odchytová akce *Acrocephalus* na Heřmanickém rybníku, probíhající od druhé pol. 70. let do konce 80. let. Od 90. let až do současnosti probíhá na Horním Bartošovickém rybníku v Poodří. V posledních letech sice klesá počet aktivních členů, činnost pobočky se však rozšiřuje o další výzkumy a následná odborná stanoviska k správním úkonům a rozhodnutím orgánů státní ochrany přírody. ▣

■ Předchůdcem **Západočeské pobočky ČSO** byl ornitologický odbor Přírodovědeckého klubu v Plzni založený 30. 4. 1942. Náplní jeho práce bylo kroužkování, faunistika a fenologická pozo-

rování. Členové organizovali exkurze na rybníky na Lnářsku ve spolupráci s O. Kadlecem. V roce 1951 byl klub zrušen a vyvíjel činnost jako přírodovědný kroužek Osvětové besedy. Dne 19. 2. 1977 byla z podnětu L. Hůrky založena Pobočka Československé ornitologické společnosti. Její činnost se rozvíjela v těsné spolupráci se Západočeským muzeem především na poli faunistiky. Předsedou se stal S. Beneda, který tuto funkci vykonával až do roku 2004. V 80. letech pracovala Pobočka jako kroužek DK ROH Škoda Plzeň, poté se uchýlila pod Vzdělávací agenturu Esprit Plzeň. V září 1999 uzavřela se Západočeským muzeem smlouvu o spolupráci, v níž se zavázala používat název Západočeská pobočka ČSO při Západočeském muzeu v Plzni. Z iniciativy I. Ruckého začala vydávat v roce 1995 časopis *Columba*. Z výzkumných projektů realizovaných v posledních letech jmenujme alespoň Kvantitativní výzkum avifauny Českého lesa, Mapování hnízdního výskytu ptáků na území města Plzně a Kvantitativní výzkum avifauny CHKO Slavkovský les. V letech 2003 a 2007 byla uspořádána ve spolupráci s Holýšovským ornitologickým klubem Západočeská ornitologická konference. ▣

■ **Jihomoravská pobočka ČSO** byla založena 6. 3. 1993. Jejím založení předcházela anketa, uspořádaná v roce 1992 prostřednictvím Zpráv jihomoravských mapovatelů ptáků, ve které se 66 respondentů vyslovilo pro založení pobočky. V budově na Lidické ulici, která dnes patří Výzkumnému ústavu krajiny a okrasného zahradnictví, sídlí pobočka dodnes; knihovna však byla v r. 2006 přesunuta do Moravského zemského muzea. V prvních letech bylo hlavní aktivitou především mapování vybraných druhů ptáků v Jihomoravském regionu; později se těžiště přesunulo na účast ve správních řízeních, týkajících se ochrany volně žijících druhů ptáků, nebo v procesu EIA. Ve funkcích předsedy se postupně vystřídali: I. Literák, V. Mrlík, J. Martiško, J. Pellantová, J. Čejka a D. Horal. Čestným předsedou je K. Hudec. Významným publikačním počinem bylo vydání dvousvazkového Atlasu hnízdního rozšíření ptáků v Jihomoravském regionu (1993 *Nepěvci* a 1997 *Pěvci*), jehož editorem byl J. Martiško. Od založení v r. 1993 vydává pobočka vlastní Zpravodaj, od 14. čísla (1999) přejmenovaný na *Crex*. ▣

■ **Severočeská pobočka** musela na svůj vznik dlouho čekat. Dřívější iniciativy narážely na roztržitost severočeské ornitologie a pro tuto oblast typický individualismus. O založení pobočky bylo rozhodnuto na setkání přípravného výboru v roce 2001, které proběhlo v České Lípě. Ustavující schůze proběhla 13. 4. 2002. Na ní byl zvolen první výbor se zástupcem pro každý region, předsedou byl zvolen P. Lumpe. Severočeská pobočka ČSO má územní působnost ve třech krajích. Proto bylo rozhodnuto zaměřit práci spíše do menších oblastí a vytvořit regionální buňky, které by pracovaly víceméně samostatně. Proto i jarní

členská schůze probíhá v jednotlivých regionech. Práce pobočky sestávala především ze zabezpečování celorepublikových akcí a pokrývání území při

Odchytová akce na Jizerské louce.

výzkumech většího rozsahu, dnes se organizují i akce místní. Vytvořily se patronátní skupiny pro ptačí oblasti, pokračovala činnost pracovních skupin. Od roku 2004 pořádá pobočka v Jizerských horách týdenní „terénní praktika“ pro začátečníky i pokročilé, což je i jakýmsi školením začínajících kroužkovatelů. Pobočkový minizpravodaj *Komínček* vychází rovněž od roku 2004. ▣

■ Nejmladší je Pobočka ČSO na Vysočině, která byla založena v loňském roce. Ornitologové na Vysočině však nezaháleli ani v minulosti, jak je možné vyčíst z nedávno vydané publikace *Ptáci Českomoravské vrchoviny*. Pobočka ČSO na Vysočině se soustřeďuje na ornitologický výzkum i praktickou ochranu ptáků a jejich prostředí a s tím spojenou vzdělávací i osvětovou činnost. Mimo jiné se chystá vydávat zpravodaj *Cinclus*. Vedle regionálních aktivit se třeba stane i celore-

Značení doupných stromů.

Foto: archiv pobočky

Exkurze k důlní propadlině Metálka u Mantova v květnu 1988.

Stativový dalekohled neboli „stativák“ se stává součástí výbavy stále většího množství ornitologů. Kvalitní stativák je nezbytný ke sčítání ptáků na velkých vodních plochách, k pozorování kroužících dravců nebo k určování vzdálenějších bahňáků. Hodí se ale i k zaměřování hnízd, k odečítání kroužků, ke střezení hnízd vzácných druhů, k šetrné kontrole stavu hnízdění větších ptáků a k podrobným etologickým pozorováním. Posledním hitem je digiscoping, tedy fotografování ptáků digitálním fotoaparátem přes stativový dalekohled.

Konstrukce

Existují dvě základní konstrukce stativových dalekohledů, čočková (refraktor) a zrcadlová (reflektor). Zrcadlové dalekohledy netrpí barevnými vadami, dosahují většího zvětšení, mají ale velmi malé zorné pole a jsou objemnější a patřičně těžké. Nacházejí široké uplatnění v astronomii, ornitologové je využívají jen zřídka pro speciální účely. V dalším textu se budeme pod označením „stativák“ zabývat jen čočkovými pozorovacími dalekohledy (anglicky spotting scopes).

Stativák se skládá z těla a většinou výměnného okuláru. Tělo se vyrábějí ve dvou základních provedeních, přímá nebo šikmá. Pro většinu pozorování je pohodlnější šikmé tělo s objektivem odkloněným pod úhlem 45°, které umožňuje i pozorování letících ptáků vysoko nad horizontem a stačí k němu nižší stativ (proč je to výhodné, se zmíníme dále). Přímý dalekohled se lépe zaměřuje, hodí se pro pozorování s malými dětmi nebo pro pozorování z auta pomocí okenního stativu.

Při nákupu stativáku bychom měli trvat na utěsněném těle, aby se vnitřní čočky nerosily, a na vnitřním ostření. Všichni kvalitní výrobci již tyto požadavky považují za standard.

Optika

Základní optické vlastnosti těla jsou dány průměrem objektivu (přední čočky). Čím je objektiv větší, tím víc světla pojme a tím jasnější je obraz. To je důležité zvláště při velkých zvětšeních, protože výsledná „světelnost“ je dána poměrem mezi průměrem objektivu a zvětšením (viz *Ptačí svět 1/2007*). S rostoucí velikostí objektivu ale úměrně roste i velikost celého přístroje a také jeho váha. Pro ornitologická pozorování jsou vhodné dalekohledy s průměrem objektivu 70–80 mm.

Zvětšení stativáku určuje použitý okulár. K dispozici jsou většinou výměnné okuláry s pevným ohniskem 25–30 krát nebo se zoomem 20–60 krát. Zoomové okuláry vždy zmen-

Foto: T. Bělka

Jak vybrat stativák?

Zdeněk Vermouzek a Tomáš Bělka

ší zorné pole a mohou ubrat světla či obrazové kvality, celkově ale jejich výhody většinou převažují. Zvláště u levnějších dalekohledů se ale vyplatí přemýšlet i o pevném ohnisku. Nikdy by zvětšení nemělo přesáhnout průměr objektivu v milimetrech, protože v tom případě dostaneme sice větší obraz, ale nevidíme žádné detaily navíc.

Konstrukce čočkového dalekohledu a fyzikální vlastnosti světla způsobují barevnou vadu, která může být viditelná na ostrých hranách – kvůli rozdílnému úhlu lomu různých částí spektra mají hrany buďto červený nebo modrý závoj. Se vzrůstajícím zvětšením je tato vada viditelnější, vždy ale způsobuje sníženou rozlišovací schopnost. Kvalitnější dalekohledy používají k jejímu odstranění buďto speciálních skel nebo vložených optických členů (apochromatická úprava – zkratka APO).

Při výběru je důležitá i kresba při okrajích obrazu. Méně kvalitní dalekohledy mají zpravidla lepší kresbu ve středu čočky a směrem k okrajům kvalita klesá. Obecně lze říci, že větší

zvětšení, kvůli kterému si stativák pořizujeme, vyžaduje celkově kvalitnější optickou soustavu, která něco stojí. Šetření se nemusí vyplatit.

Stativ

Třetí nedílnou součástí stativáku, po těle a okuláru, je stativ. Bez kvalitního stativu nelze stativák použít, přesto se mnoho lidí nad jeho výběrem vůbec nezamýšlí nebo se na něm snaží ušetřit. Kvalitu pozorování může přitom nekvalitní stativ třeba ve větru zhoršit tak, že toho více uvidíme obyčejným třiedrem.

Stativ musí být dostatečně pevný, aby se nechvěl ani při silnějším větru. Udaná nosnost musí být tedy až násobně vyšší než váha dalekohledu. Jedním z důvodů je, že při silném větru zvyšujeme stabilitu zavěšením závaží (batochu) doprostřed pod stativ nebo přitlačením dalekohledu shora rukou. Není dobré, když se při této manipulaci nohy stativu zlomí. Kupujeme-li zvláště stativ a hlavu, je třeba zkontrolovat nosnost obou.

Foto: Z. Vermouzek

Tentýž dalekohled ve dvou konstrukčních provedeních – přímém a šikmém. Aby měl přímý stativák okulár ve stejné výšce jako šikmý, musí mít vyšší stativ. Přímý stativák je tedy vždy méně stabilní a pro většinu pozorování méně vhodný.

Foto: T. Bělka

Pozorování z auta je výborným způsobem, jak zůstat v teple, a přitom ptáky neplašit. Stativák upevňujeme na okenní stativ, hlava v tom případě může být i kulová.

Pro pohodlné pozorování je nezbytná dostatečná výška stativu. Znamená to větší investici zejména pro vyšší osoby, neboť s rostoucí výškou stativu se zvětšuje i chvění, a pro udržení stativáku v klidu je nutný masivnější a tedy i dražší a těžší stativ.

Neméně důležitá než samotný stativ je i použitá hlava (část stativu, na kterou se připevňuje dalekohled a která se pohybuje současně s ním). Levnější stativy se prodávají jako komplet i s hlavou, u kvalitnějších musíme samostatně vybrat stativ a hlavu. Ideální je dvoucestná hlava umožňující nezávislý horizontální a vertikální pohyb, který musí být vždy zcela plynulý. Často jsou pro pozorování vhodné hlavy označované jako VIDEO, které právě plynulý pohyb zajišťují.

K přichycení těla stativáku k hlavě je nejlépe použít rychloupínací destičku (pozor: pro různé hlavy existují různé typy!). Na rychlosti uchycení stativáku někdy závisí úspěch při pozorování.

Použitelný stativ lze i s hlavou pořídit od tří až pěti tisíc, za deset tisíc je již solidní výbava. Kvalitní stativ vydrží řadu let, u levnějších naopak hrozí popraskání objímek a jiné defekty často již v době záruky. Následné opravy pak stativ prodražují, nehledě na s tím související nepříjemnosti.

Co zvolit

Zážitek i užitek z pozorování budeme mít jen tehdy, když bude celá souprava vyvážená, a v co nejvyšší kvalitě. Před výběrem si musíme stanovit horní hranici, nad kterou nechceme s nákupem jít, a hned na začátku alespoň pětinu této částky rezervovat na stativ (čím menší je celková suma, tím větší podíl by měl na stativ připadnout). V dané cenové kategorii pak budeme vybírat z nepříliš velkého množství přístrojů, platí přitom, že velké značky jako Leica, Nikon, Swarovski nebo Zeiss (v abecedním pořadí) jsou

dražší, ale na kvalitu jejich výrobků se lze spolehnout. Opět je velmi dobrou volbou česká Meopta, zejména v provedení APO. Pro pořízení kvalitního stativu lze doporučit firmy Velbon a Manfrotto, obě ale vyrábějí i levné a nekvalitní výrobky. Vyzkoušená je např. kombinace stativu Manfrotto 055 a hlavy 501 nebo 701.

Solidní prodejce musí umožnit zvolený dalekohled vyzkoušet venku před prodejnou. Přitom rozdíly mezi kvalitním a špatným stativákem se lépe poznají za zhoršených světelných podmínek. Při pěkném slunečném počasí se rozdíly mezi různými dalekohledy mohou zdát minimální. Nejlepším způsobem výběru je vždy praktické vyzkoušení v terénu, nejlépe přímé srovnání různých výrobků.

Závěrem zbývá jen dodat, že nejlepší dalekohled je ten, který se používá a který dělá radost. Výběr a používání takového přejeme všem čtenářům. ☒

Foto: T. Bělka

Okenní stativ můžeme nahradit pytlíkem s rýží, fazolemi nebo pískem, na který dalekohled položíme.

Foto: Z. Vermouzek

Ve větru odepneme všechny části brašny, které by zvyšovaly chvění, nebo alespoň omotáme popruh, aby nevlál. V silnějším větru zvýšíme stabilitu přitlačením rukou na tělo stativáku proti hlavě, případně necháme složený stativ a klekneme si k němu.

Racci jsou mým oblíbeným „zimním“ fotografickým tématem. A zdánlivě snadným. Vždyť například v Praze jsou početnými zimními hosty, kteří se nechají snadno přilákat na potravu! Ovšem zdání klame, udělat kvalitní fotografii není tak jednoduché a vyžaduje značný cvik a zkušenost. Na druhou stranu mohou právě raci posloužit jako dobrý objekt k nacvičení širokého spektra technik vhodných pro fotografování ptáků. Namátkou lze jmenovat sledování pohybujícího se objektu (tzv. panning), vliv expozičního času, efekt přisvícení bleskem, metody a rychlost ostření, ale i možnost nacvičení vlastní reakce na pohyb ptáka.

Musím se přiznat, že v počátcích svého fotografování racků jsem si vše představoval velmi jednoduše. Prostě vyrazím se zásobou krmiva k řece, racky nalákám a vyfotím. Tak to ovšem nefunguje – obojí zvládnout nelze. Dalším krokem tedy zákonitě bylo fotografovat racky krmené někým jiným. V tom případě stačí použít běžné zoom-teleobjektivy (75–300 mm). Značnou výhodou je použití digitálního fotoaparátu, protože úspěšnost fotografování není vysoká – racek je velmi rychlý a obratný letec, který dokáže bleskově změnit směr letu. Dnes dávám přednost fotografování s delším ohniskem (400 mm, resp. 640 mm při přepočtu na digitální zrcadlovku). Takovýto teleobjektiv dává možnost fotografování s určitým odstupem nejen od místa krmení, ale i při „běžné“ činnosti, vzletu, či přistání, lovu potravy apod. A právě možnost fotografovat ptáky v přirozeném prostředí a při chování méně ovlivněném činností člověka mě láká nejvíce.

Použitá technika: Canon EOS 350D, teleobjektiv Sigma 400/5.6 APO tele macro HSM. Je ideální pro fotografování ptáků bez stativu a za letu, pro lepší stabilizaci slouží ramenní opěrka BushHawk. K projasnění stínů (a pro „jiskru v oku“), ale i k efektu osvětlení při delších expozičních časech, používám blesk Canon Speedlite 550EX s nástavcem Better Beamer.

Foto: A. Hay (rspb-images.com)

Africký ledňáček

Celoroční výskyt ledňáčka říčního u nás vedl v minulosti k mylné domněnce, že nikam netáhne. Tuto zažitou představu se podařilo vyvrátit již čtyři roky po vzniku pražské kroužkovací centrály. Pták, kterého okroužkoval bývalý dlouholetý vedoucí Kroužkovací stanice ing. Otta Kadlec v Pístech na Nymbursku v červenci 1937, byl v březnu 1938 střelen na rybích sádkách nedaleko Benátek v Itálii. Další výsledky kroužkování ukázaly, že tah na delší vzdálenosti je především záležitostí mladých ptáků. Menší sklon k tažnosti mají dospělé samice, samci jsou víceméně stálí. Tah naší populace do Středomoří dokládá řada nálezů v Itálii, Francii, Španělsku, Portugalsku a na Maltě. Dosud nám chyběl přímý důkaz o překonání moře a dosažení afrických břehů, i když výskyt ledňáčků ze severoafrického pobřeží je pochopitelně známý. V září loňského roku došel do Národního muzea dopis z Tobruku v Libyi, v němž pisatel informuje o nález „malého zeleného ptáka“ s kroužkem N. Museum Praha R169128. Jednalo se o mladého ledňáčka říčního, kroužkovaného 18. srpna 2007 spolupracovníkem KS Martinem Strnadem v Lednici na Břeclavsku. Téměř dva tisíce kilometrů urazil za 23 dní průměrnou rychlostí 85 km/den. Tento nález zároveň potvrzuje větší cestovatelské choutky mladých ptáků. Pro milovníky rekordů bude jistě zajímavá i skutečnost, že k získání prvního afrického hlášení bylo v letech 1934–2007 potřeba označit více než 20 tisíc ledňáčků. | *Jaroslav Cepák*

Princezna Zpěvanka místo Svěšené nohy?

Jak se zdá, středomoravské ptáčí legendy, orel mořský, který díky svému zranění získal jméno Svěšená noha, a částečný albín kosa černého (*Ptačí svět* 1/2006, str. 2), mají důstojnou nástupkyni. Kdo je ona princezna Zpěvanka, jmenovkyň známé pohádkové postavy? No přece labuť zpěvná se žlutým límcem 7R42, o které se zmiňoval i loňský *Ptačí svět* (1/2007, str. 11).

Z anonymity vystoupila tato ptáčí dáma 19. 1. 2006 v Dolním Sasku, kde obdržela límec i kroužek. V České republice se poprvé objevila 14. 4. na Hradeckém rybníce v Tovačově. Další záznamy jsou z Bzence, Bašňova na Kroměřížsku a na podzim i z Radkova v Polsku (4. 10. až 18. 11.). Všechny pozdější výskyty jsou již výhradně z Moravy. Po návratu přes Šumvald na Šumpersku a Tovačov zřejmě labuť našla svůj domov. Od března 2007 se její volání trvale ozývalo v Kojetíně na rybníku Na Hrázi, kde se zabydlela se samcem labutě velké. Lokalitu opustila až po zámru před Vánocemi, kdy se objevila v Kroměříži a přesunula se do Tovačova na Annínskou štěrkovnu a později na Hradecký a Křenovský rybník. Koncem února 2008 už se pilně snažila odloučit na své domovské lokalitě v Kojetíně samce labutě velké od jeho družky.

Princezna Zpěvanka svým dlouhodobým pobytem na střední Moravě vzbudila zájem ornitologů, médií i veřejnosti. Kéž by její příběh pokračoval prvním úspěšným hnízděním labutě zpěvné v ČR. | *Adolf Goebel*

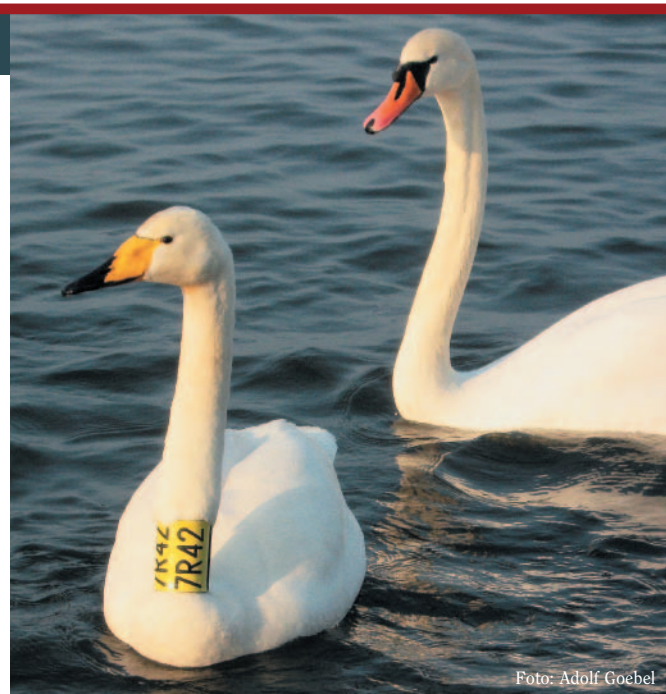

Foto: Adolf Goebel

Městští ptáci zpívají v noci, aby byli slyšet

Foto: S. Tranter (rspb-images.com)

Je známo, že ve velkých městech zpívají ptáci i v noci, kdy by měl správný pěvec dávno spát. Příkladem mohou být třeba pražští kosi. Za příčinu tohoto fenoménu bylo nejčastěji označováno světelné znečištění, které ptáky mate a nutí je být aktivní. Tato domněnka však nebyla vědecky prokázána. Proto se vědci z univerzity v Sheffieldu ve Velké Británii rozhodli navštívit celkem 121 míst ve městě a jeho okolí a to ve dne i v noci, aby zde změřili hladiny hluku a intenzitu nočního osvětlení. Na 19 místech zastihli samce červenky obecné zpívající v noci. A byla to právě místa, kde byly naměřeny až 10 krát vyšší hladiny hluku během dne v porovnání s místy, kde červenky v noci nezpívaly. Je tedy možné, že ptáci zpívají v noci proto, že ve dne je pro ně zpěv příliš náročný. Musí totiž přehlušit okolní hluk, aby vůbec byli slyšet.

Stále vyšší hladiny hluku ve městech ztěžují život nejen lidským obyvatelům, ale i synantropním ptákům, pro které je akustická komunikace nezbytná. Zpěvem a jinými hlasovými projevy obhajují teritorium a lákají partnerku k hnízdění. Že městský ruch ovlivňuje ptáčí zpěv, bylo potvrzeno již dříve. Ptáci napříč Evropou zpívají v hlučných městech ve vyšších tóninách, aby zvuky města přehlušili. Němečtí městští slavíci dokonce zpívají tak hlasitě, že překračují povolené hodnoty hluku. | *R. Fuller et al. (2007): Daytime noise predicts nocturnal singing in urban robins. Biology Letters 3: 368–370. Zpracovala Alena Klvánová.*

„Super“ odečet

Foto: D. Saluz

Odečítání ornitologických kroužků pomocí silných dalekohledů či za využití digiskopingu je velice efektivní a čím dál využívanější metodou sledování ptáčích migrace a biologie (viz Ptáci svět 2/2007). Pro efektivní a bezchybné odečítání existuje řada omezení – jedním z nich je pochopitelně velikost ptáka a kroužku. Důkazem, že dolní hranice velikostního omezení není zcela ostrá, je zpětné hlášení jespáka malého, označeného loni 15. září na podzimním tahu na Českokubějovicku. Pták byl vyfotografován a jeho kroužek správně přečten 29. září a 2. října 2007 amatérským ornitologem na jezeře Neuchatel ve Švýcarsku. Kroužek typu N, který pták nesl, je přitom pouze 5 mm vysoký (s výškou číslic 2 mm). K úspěšnému odečtu jistě přispěla i relativně malá plachost tohoto druhu bahňáka. | *Jaroslav Cepák*

Pozorování sokola stěhovavého ve Žďárských vrších

Jedním ze vzácných druhů ptáků pozorovaných loni v CHKO Žďárské vrchy byl sokol stěhovavý. Setkání s ním pro mě bylo o to zajímavější, že jsem si ho všiml vlastně náhodou. Ráno 29. srpna 2007 jsem nedaleko Žďáru nad Sázavou, v oblasti zvané Zadní Vetla, pozoroval táhnoucí hejno asi třiceti čejek chocholatých. Čejky postávaly uprostřed pokosených luk, takže měly dobrý přehled o okolí. A pak se to stalo! Jako úder z čistého nebe proletěl těsně nad hejnem velkou rychlostí

Foto: P. Mückstein

Foto: P. Mückstein

sokol. Jednalo se o mladou samici. Snažila se dostat překvapené čejky do vzduchu, což se jí také po několika rychlých průletech podařilo. Byla to neuvěřitelná podívaná! Čejky byly nečekaným útokem sokola naprosto zmatené, rychle pobíhaly po zemi a nízko přeletovaly na krátké vzdálenosti. Spíše než vzlétnout se snažily ukrýt do vyšší trávy.

Náhle sokol prudkým útokem srazil jednu letící čejku k zemi. Následuje rychlá otočka dravce ve vzduchu a sokol se okamžitě vrací ke své kořisti. Pevně svírá svoji oběť v pařátech a zobákem jí zasazuje několik ran do krku. Zraněná čejka se však nevzdává bez boje, mává křídly a za hlasitého pískání se ze všech sil snaží osvobodit ze sokolího sevření. A to se jí po chvíli opravdu podaří. Kupodivu mladý a zřejmě nezkušený sokol na zraněnou čejku znovu nezaútočil.

V CHKO Žďárské vrchy bylo hnízdění sokola stěhovavého prokázáno naposledy v roce 1953. Tehdy se zde vylíhla tři sokolí mláďata. Od té doby se už hnízdění tohoto dravce ve Žďárských vrších nikdy nepotvrdilo. Výskyt sokolů u nás je tak vzácný, že se hnízda monitorují a každé sokolí mládě se kroužkuje. Protože pozorovaný sokol nebyl kroužkovaný, je možné, že šlo o ptáka z hnízda, které uniklo pozornosti ornitologů. | *Petr Mückstein*

Více fotografií na www.muckstein.com.

Foto: P. Mückstein

Procházka se psem ruší ptáky

Vědecká studie provedená na Novém Zélandu prokázala, že člověk se psem vyplaší více ptáků, než když jde sám. Na sledovaných úsecích bylo po průchodu člověka se psem zjištěno o 35 % méně druhů a o 41 % méně jedinců než po průchodu samotného člověka. Tento efekt působí jak v lesích, kam mají psi vstup dovolen, tak v chráněných územích, kam je vstup se psy zapovězen. Znamená to, že ptáci si nejsou schopni zvyknout na opakovaný výskyt psů, kteří pro ně představují predátory. Zjištěné skutečnosti ospravedlňují zákazy vstupu se psy do rezervací určených k ochraně ptáků. | *Banks and Bryant (2007), Biology Letters 6: 611–613. Zpracoval Zdeněk Vermouzek.*

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

Tak jsem zase zpátky z mého zimního výletu po Africe. Hned po přeletu jsem letěl obhlédnout svůj rajón, abych zjistil, co nového a tak, prostě se potěšit se svým domovem. Jarní sluníčko svými nesmělými paprsky vylákal první výletníky. Nevěděl jsem, kam dřív. Mám letět nejdříve po žluté, nebo po zelené značce? Rozhodl jsem se pro barvu sluneční. Jel po ní osamocený cyklista. Cesta se vinula mezi remízky do polí. Ozimy se už dávno zelenaly, zbytky sněhu lemovaly okraje cest a na vrcholu šípkového keře si prozpěvoval hnědý ptáček se žlutou hlavičkou. Krátká, poněkud jednotvárná písnička: „Sedláčku, sedláčku, kdy budeš síít?“ Když cyklista přijel blíž, ptáček uletěl. V letu byl nápadný rezavý kostřec s tmavým bíle lemovaným ocasem. Cyklistu zážitek zřejmě uchvátil, proto zastavil, napil se a vytáhl

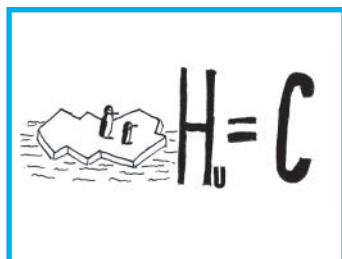
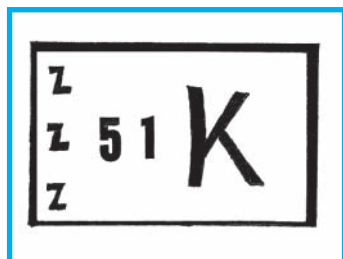

mobilní telefon. „Ahó, jak se máš? Já se mám také skvěle. Vyjel jsem si do polí a právě přede mnou uletěl skřivan. Sluníčko už hřeje. Všude tu kvetou nějaké vzácné žluté sedmikrásky. No, nádhera!“ Po žluté značce, cestou lemovanou drobnými žlutými kvítky s lodyhami bez listů, jsem se vrátil na rozcestí a vydal se tentokrát po zelené. Zlákala mne barva vyrazející trávy.

Cestička mířila k rybníku v údolí. Unavení poutníci na hrázi rybníka právě odpočívali. Pozorovali vodní ptáky. Dosud určili, že ten největší bílý pták na rybníce s červeným zobákem je labuť a naopak nejmenší pozorovaný pták s rezavou hlavou, hnědým tělem a bílou skvrnkou u zobáku, který se stále potápí, je potápka malá. Stále se nemohli dohodnout, co je to za divnou černou kachnu s bílou lysinkou nad zobákem a s tmavým okem. Hrozně se rozčilovali, co se to dnes vydává za špatné knihy, když v příručce pro určování vodních ptáků, v kapitole „Potápivé kachny“, takového běžného ptáka nenašli. Pozornost od jejich sporu odvedlo další pozorování. „Čáp, čáp s chocholkou!“ křičí malý klučina. Jeho křik šedého ptáka vyplašil. Pták se na svých širokých křídlech vznesl a odlétal od našich poutníků pryč. Ani si nevšimli jeho esovitě zahnutého krku a vrátili se ke svému sporu.

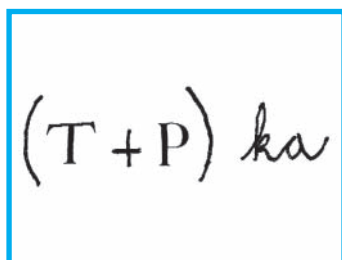
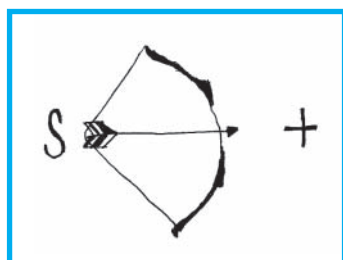
Nu, nějak mne to zmohlo. Raději jsem se vrátil. Nešlo mi to do hlavy. Musel jsem s ní chvíli kroutit, abych si to v ní všechno urovnal. Víte, děti, co mne potrápilo?

P.S. Žlutá trasa skrývá záhady pro mladší děti a zelená trasa pro školáky.

Poznáte jména ptáků, která se skrývají v rébusech?

Na vaše odpovědi se těšíme v redakci. Když připojíte i obrázek některého z ptáků, kterého potkal krutihlav na svých toulkách nebo který se schoval v rébusech, uděláte nám radost a ještě vás odměníme!

ŘEŠENÍ z čísla 2/2007: Na červené značce měl krutihlav dva důvody kroutit hlavou. Datel se raději živí hmyzem žijícím ve dřevě a ne drobečky od svačiny. Proto krutihlav odletěl – tušil, že se rodina datla nedočká. Světluška si spletla vrabce se sýkorkou modřinkou, a proto se jí skauti smáli. Což není moc hezké a snad jí to potom vysvětlili. Modřín je opadavý jehličnan. Houbaři z modré značky by svůj modřín za vánoční stromeček už určitě nepoznali a ani nechtěli. Zelený datel je žluna zelená, která je zelená stále. Je to její typické zbarvení. Houbami se neotrávila, neboť se živí hmyzem a ze všeho nejraději má mravence. Za slavičím zpěvem se houbaři měli vydat v době hnízdění a jinač – do opuštěného sadu, zanedbané zahrady, listnatého lesa. Příbuzný ledňáčka je dudek. Oba patří do řádu srostloprstí.

stránku pro vás připravili:

Vladka a Vojta Sládečkovi, ilustrace: Alena Klvaňová

Moudivláček lužní mizí z jižních Čech

Jiří Bureš

Na jaře roku 2006 jsem byl dotázán bavorskými a rakouskými kolegy, zda z jižních Čech také zmizel moudivláček lužní. Tehdy, zvláště v prostředí alpských ledovců, jsem byl schopen sdělit pouze neurčitou informaci. V letech 2003–2005 bylo totiž možné moudivláčky běžně pozorovat a nikdo na jihu Čech na výrazné změny jejich početnosti neupozorňoval. Po návratu jsem obešel známá hnízdiště na Písecku, Českobudějovicku a Třeboňsku a zjistil nemilé překvapení – moudivláčci tu skutečně nebyli, a ani po opadání listů nebylo možné nalézt typická hnízda na tradičních lokalitách.

V oblasti Třebońska byla na jaře 2007 zjištěna pouze tři obsazená hnízdiště na březích Velkého Tisého a v Novořeckých močálech. Údaje J. Cepáka z východní části Třebońska jsou ještě pesimističtější. V okolí obcí Lutová, Žíteč, Stříbřec a Pístina, což je území, které zahrnuje mimo jiné Lutovskou rybníční soustavu a rozlehlé močály v nivě Lužnice, nebyl v roce 2007 moudivláček zjištěn vůbec. V letech 1995 až 2000 zde přitom bylo 16–21 hnízdních lokalit. Podobná situace jako na Třeboňsku byla zaznamenána i na Písecku, kde byl pozorován pouze jeden pár na okraji Písku, zatímco rybníční soustavy v okolí Putimi a Ražic včetně NPR Řežabinec zůstaly neobsazené. Na Blatensku a Českobudějovicku byly zjištěny pouze jednotlivé páry. Celkem tak byl na území, kde byly ještě před přibližně třemi až pěti lety obsazeny desítky hnízdních lokalit (minimálně 50), zjištěn výskyt moudivláčků pouze na osmi lokalitách.

Pokles populace moudivláčka dokládají také trvale klesající počty okroužkovaných ptáků. V letech 2005 a 2006 zaznamenala Kroužkovací stanice NM nejnižší počty od roku 1979 – přitom kroužkovací úsilí v rákosinách roste. Podle výsledků Jednotného programu sčítání ptáků v ČR (JPSP) vykazuje moudivláček lužní celorepublikově strmý úbytek*, přičemž k největšímu propadu došlo mezi lety 1993–1999. Podle Atlasu hnízdního rozšíření ptáků v ČR (2006) byla sice situace v období posledního mapování v letech 2001–2003 stabilizovaná, avšak kvadrátové mapování zachytí pokles početnosti později, než bodová metoda využívaná JPSP.

Moudivláček lužní je druh s palearktickým typem rozšíření, který se do Čech rozšířil až v průběhu 20. století, a na území jižních Čech prokázal první hnízdění Bumerl teprve v roce 1945. Naše území leží na západním okraji hnízdního areálu, a je tedy pravděpodobné, že případné negativní změny v početnosti populace se u nás mohou výrazně projevit.

Zda se stáváme svědky trvalejších změn hranic hnízdního areálu ve střední Evropě, pravděpodobně zjistíme až na základě dlouhodobějšího a širšího sledování. Podle údajů ze zemí západně od našich hranic (Německo, Holandsko) však k významnému poklesu populace dochází na větším území. Protože jde o jeden z nejvíce ubývajících druhů posledních let, bylo by žádoucí zjistit příčiny tak rapidního úbytku. ◀

* viz <http://www.birds.cz/jpsp/vysledky.php?taxon=820>

Foto: L. Hlásek

Díky několika spolupracovníkům (J. Cepák, J. Pykal, R. Všetečka, J. Havlíček a P. Pavlík) se podařilo shromáždit alespoň částečné informace o výskytu a hnízdění moudivláčků v okolí jihočeských rybníků v roce 2007. I když nejde o data úplná, je možné na jejich základě a při porovnání se znalostmi z minulých let konstatovat znatelný úbytek.

Soud rozhodl: Původ chovaného mláděte je třeba prokázat testem DNA

Nejvyšší správní soud ČR učinil průlomové rozhodnutí, když ve svém rozsudku určil, že orgán ochrany přírody je oprávněn požadovat prokázání původu jedince zvláště chráněného druhu pro účely vzetí do evidence chovů. Aby byl prokázán odchov v zajetí, musí být nepochybný jednak původ rodičů a jednak příslušnost potomstva k těmto rodičům. To lze u řady druhů bezpečně prokázat jen paternitním testem DNA. Soud dále odmítl názor chovatele, že odběr krve pro testy je pro mládě bolestivý a nebezpečný. Odběr několika kapek krve lze provést jednak těsně po vylíhnutí, jednak pro rozbor stačí stěr krevních stop ze skořápky nebo nedorostlé pero. ČSO po řadu let prosazovala molekulární metody jako jediný skutečně objektivní způsob prokázání paternity. Nyní tento názor Nejvyšší správní soud potvrdil. | *Vojtěch Stejskal*

Foto: B. Landsfeld

Orl skalní, často chovaný druh, u něž se k prokazování paternity používají molekulární metody.

Zabiják supů oficiálně povolen v Africe

Veterinární lék Diclofenac, který během posledních deseti let zdecimoval supí populace v jižní Asii, je nyní k dostání na předpis v Tanzanii. Toto léčivo, dříve běžně používané v Indii, Pákistánu a Nepálu k léčení dobytka, je vysoce toxické pro ptáky. Populace dříve běžného supa bengálského, supa indického a supa tenkozobého, které se živily na mršinách dobytka léčeného Diclofenacem, poklesly o katastrofálních 95–99 %! Díky spolupráci ochranných organizací, zejména partnerů BirdLife International, vládních organizací a veterinářů, bylo dosaženo zákazu výroby a brzy se očekává i úplný zákaz prodeje Diclofenacu. Masivní osvětová kampaň, vysvětlující význam supů v přírodě, vedla například k zřízení bezpečné supí restaurace v Pákistánu či Nepálu. Právě zde se za poslední dva roky zvýšil počet hnízd supa bengálského a supa tenkozobého. Přesto jsou stavy supů v jižní Asii stále neuvěřitelně

nízké a přežití jejich populací závisí nyní na programech odchovu v zajetí. BirdLife International důrazně varuje, že použití Diclofenacu v Africe může mít podobné následky. Ohrožení jsou zejména supi rodu Gyps, tedy sup kapský, krahujový, africký a bělohlavý, nebezpečí se však týká i dalších mrchožravých ptáků, jako jsou ostatní rody supů, ale i mnozí dravci, čápi či sovy. Na trhu přitom existuje alternativní, pro ptáky zcela bezpečné léčivo Meloxicam, úspěšně nahrazující Diclofenac v jižní Asii, takže použití Diclofenacu není vůbec nutné. Existují navíc oprávněné obavy, že smrtící léčivo může být schváleno k použití i v jiných afrických státech. Partneri BirdLife International proto okamžitě zahájili osvětovou kampaň a spoluprací s vládními a veterinárními organizacemi budou usilovat o absolutní zákaz Diclofenacu a jeho stažení z prodeje na celém africkém kontinentu. | *Lucie Hošková*

Foto: G. Shorrock (rspb-images.com)

Africkým supům bengálským hrozí nyní nebezpečí otravy.

Foto: BirdLife Malta (rspb-images.com)

Oběti střelců se stávají i další druhy jako tento ostřez lesní, jejichž lov není povolen.

Evropská komise žaluje Maltu za nezákonný lov ptáků

Evropská komise se koncem ledna 2008 po sérii varování a neúspěšných jednání obrátila se žalobou na Evropský soudní dvůr. V žalobě tvrdí, že Malta, ačkoliv je jako členský stát EU povinna dodržovat společnou legislativu na ochranu přírody, každý rok na jaře povoluje odchyt a usmrcování hrdliček divokých (*Streptopelia turtur*) a křepelek polních (*Coturnix coturnix*), vracejících se z Afriky na hnízdiště. Jejich lov sice evropská legislativa za přísných podmínek umožňuje, avšak lov při návratu na hnízdiště je bez výjimky zakázán. Malta je významnou tahovou zastávkou ve Středozeří. Podle údajů ze zpětných hlášení o kroužkování, jsou každý rok na Maltě nezákonně uloveny tisíce jedinců několika desítek druhů stěhovavých ptáků z celé Evropy. | *Vojtěch Stejskal*

Foto: G. Shorrock (rspb-images.com)

Hrdlička divoká postřelená během tahu na Maltě.

Jak dopadla sbírka známek na záchranu albatrosů?

Rádi bychom vám poděkovali za účast ve sbírce známek na podporu Kampaně na záchranu albatrosů. Do poloviny března nám do sekretariátu přišly zásluhy známek od 60 účastníků, jednotlivců i organizací jako např. základních škol. Dále známky sbírali v Kroužkovací stanici NM, Národním Archivu v Praze a samozřejmě v sekretariátu ČSO. Všechny vaše zásluhy si vážíme, pomůže každá známka. Jmenovitě bychom chtěli poděkovat rodině Požárové ze Lhoty pod Džbánem, Pavlíně Štochlové z Nýrska, Vojtěchu Kubelkovi z Českých Budějovic, Dagmar Dvořáčkové z Hroznětína, Václavu Vosykovi z Kladna, manželům Sládečkovým z Prahy, kteří věnovali celé album, Lubomíru Čejkovi z Humpolce a ZŠ Brodek u Prostějova, kteří přispěli největšími zásluhami.

Celkem tedy do Velké Británie pošleme více než 6 kg známek, za něž Albatross Task Force pořídí např. jedno lano se stužkami a tři závaží na rybářská lana. | *Alena Klvaňová* ☞

Foto: www.savethealbatross.net

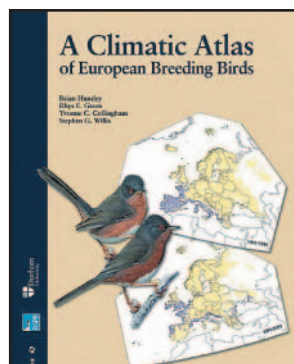
Budoucnost ptáků ve světle klimatických změn

Alena Klvaňová

Vliv největší změny klimatu za posledních 10 tisíc let se nevyhne ani ptačím populacím. V průběhu 21. století změní většina evropských druhů ptáků své rozšíření. Pro řadu z nich bude taková změna obtížná. Poroste tak i riziko úplného vymizení některých druhů z Evropy, a to zejména endemitů a těch, které jsou již dnes ohroženy jinými faktory.

Změny klimatu zaznamenané v posledních desetiletích nemohly ujít ani pozornosti ornitologů. Právě o ptácích máme k dispozici dlouhé časové řady dat umožňující rozsáhlé analýzy, které prokazují vliv klimatických změn na mnoho událostí životního cyklu ptáků, jako je načasování migrace či hnízdění. Zásadním krokem v porozumění možného vlivu změny klimatu na evropské ptactvo se v lednu 2008 stal Klimatický atlas hnízdního rozšíření ptáků v Evropě (dále jen Atlas). Hlavní predikce Atlasu jsou:

- Centrum areálu rozšíření druhů v Evropě se posune průměrně o 550 km severovýchodním směrem.
- Potenciální budoucí areál evropských druhů bude v průměru o 1/5 menší než dnes.
- U některých druhů se potenciální budoucí areál vůbec nebude překrývat se současným, v průměru bude překryv cca 40 %.
- Očekává se, že nejvíce budou zmenšením areálu s vhodnými klimatickými podmínkami postiženy druhy s centrem rozšíření na severu Evropy a na Pyrejském poloostrově.

B. Huntley et al. (2007):
A climatic Atlas of European Breeding Birds.
Lynx Edicions, Barcelona.
EUR 53.

*Lze získat prostřednictvím firem
dovážejících literaturu ze zahraničí
nebo v zahraničních internetových
knihkupectvích.*

Autoři Atlasu vycházejí z poznatků o současném rozšíření ptačích druhů. Dnešní areály (mapa 1) charakterizují průměrnou letní a zimní teplotou a množstvím srážek. Na základě „středních“ scénářů změny teploty (nárůst o 3 °C) a emisí skleníkových plynů pak modelují, kde

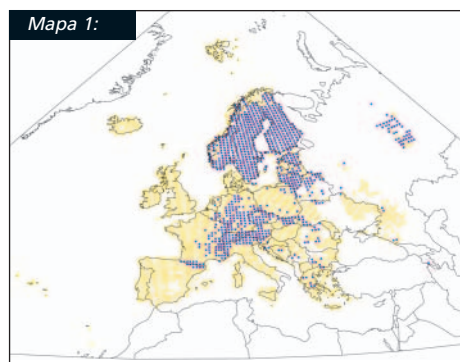
Foto: J. Veber (naturphotogallery.com)

Sýc rousný: příklad druhu, jehož potenciální budoucí hnízdní areál nebude zahrnovat Českou republiku.

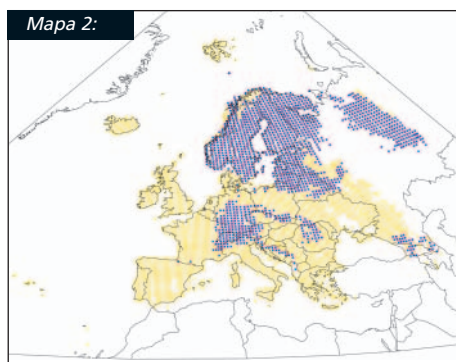
budou pro jednotlivé druhy v Evropě vhodné klimatické podmínky na konci 21. století. Aby si autoři ověřili spolehlivost modelů budoucích areálů (mapa 3), nejprve modelovali současné areály rozšíření druhů (mapa 2). Kvalita modelů pro jednotlivé druhy se liší, za spolehlivé lze považovat velmi dobré a dobré modely, u nichž lze předpokládat, že klima je hlavním faktorem určujícím současné rozšíření druhu. Ani u nich však budoucí rozšíření nezávisí pouze na klimatických podmínkách. Ne všechny druhy totiž mají stejnou schopnost disperze, ne na všech klimaticky vhodných územích se budou vyskytovat vhodné biotopy – např. pro druhy vyžadující prostředí nepoškozené lidskou činností či zvláštní podmínky jako např. mořské útesy či mokřady vhodné pro vodní ptáky. Ani dnes se druhy nevyskytují všude, kde by z hlediska klimatu mohly. Projevuje se to např. u dravců, jejichž rozšíření je ovlivněno dlouhodobým pronásledováním.

A jak to může vypadat za 80 let v ČR? Tak např. areál kukačky obecné nebo vlaštovky obecné se významně nezmění. Častěji se zřejmě setkáme s hnízdící cetíí jižní nebo vlhou pestrá, jejichž areál se rozšíří do středu Evropy. Naopak hnízdění sýce rousného nebo drozda kvícalý u nás v důsledku posunu jejich areálu na sever už možná nezaznamáme.

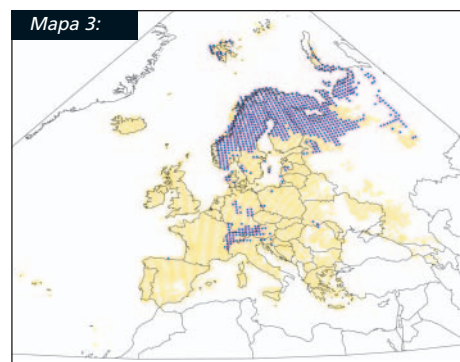
Hlavním posláním atlasu je výzva k tomu, abychom se na důsledky klimatických změn připravili a snažili se je minimalizovat. Neztěžujme ptákům nastávající situaci faktory, které je dnes oslabují (např. intenzifikace zemědělství) a naopak posilme aktivní ochranná opatření (např. evropskou síť chráněných území Natura 2000). Vydání Atlasu by nebylo možné bez rozsáhlých poznatků o rozšíření ptáků v Evropě, získaných díky dlouhodobým monitorovacím programům a práci tisíců nejen profesionálních, ale i amatérských ornitologů. 🦉

Areál pozorovaného současného rozšíření sýce rousného (na základě Atlasu hnízdního rozšíření ptáků Evropy vydaného EBCC). Hnízdí především ve Skandinávii, Rusku a Pobaltí, v menších počtech také v horských oblastech střední Evropy.

Model současného areálu rozšíření sýce rousného hodnocený jako „velmi dobrý“, koresponduje až na drobné výjimky s pozorovaným současným rozšířením.

Model potenciálního budoucího areálu rozšíření sýce rousného na konci 21. stol. je nápadně omezený, zvláště ve střední Evropě a na jihu současného centra rozšíření. Některé nové příhodné oblasti Skandinávie a Ruska však umožňují posun areálu na sever.

Legenda k mapám: Barevný čtvereček odpovídá 50 km². Bílé plochy jsou místa, pro která nebylo možné vytvořit model. ■ – druh hnízdí. ■ – druh nehnízdí.

Bude mít ČSO vlastní chráněné ptačí území?

Soukromé ptačí rezervace provozované na bázi vlastnictví vhodných pozemků jsou zcela jistě jednou z nejlepších cest ochrany ptáků. Ve světě je to metoda vyzkoušená, často užívaná a doporučovaná, např. RSPB má přes 150 soukromých rezervací po celé Velké Británii.

V České republice zatím rezervace tohoto typu nevznikla, ačkoliv výbor ČSO hledá vhodné území již více než pět let. Před rokem nabídla skupina východočeských ornitologů založení rezervace na lokalitě u Jaroměře a výbor tuto nabídku přijal. Tím byl nastartován proces složitých jednání a vyřizování nejrůznějších žádostí. Projekt, dostal název Ornitologický park Josefovské louky.

Vybraná lokalita se nachází na dolním toku řeky Metuje ve východních Čechách. Mezi Novým Městem nad Metují a Jaroměří byl na začátku minulého století vybudován unikátní zavodňovací systém v délce asi 20 km. Je významný především tím, že zachoval původní meandrující koryto řeky Metuje, přebytečnou vodu odváděl korytem Nové řeky a zároveň umožňoval kdykoliv zaplavit či odvodnit luční porosty v nivě vybudovanými kanály. Účelem bylo pravidelné a vydatné zavlažování pozemků a dodávání nových živin loukám z jarních povodňových vod. Systém byl pravi-

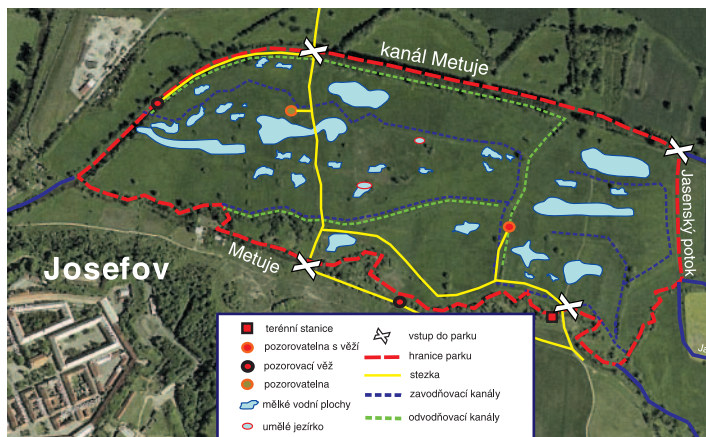
Foto: K. Hromádko

Navýšením hladiny spodní vody jsou zaplaveny především terénní sníženiny.

delně provozován až do konce minulého století. Reakci ptáků jsme sledovali při jednom z posledních zaplavení asi 60 ha luk v roce 1994. Během několika málo dní bylo na záplavě napočítáno na 80 čápů bílých, 6 čápů černých, 18 volavek popelavých, 150 čejek chocholatých, 30 vodoušů bahenních, 5 vodoušů sedých, vodouš rudonohý a 13 jespáků bojovných (viz Ptačí svět 2/1995).

Hlavním předpokladem pro vznik ornitologického parku je využití nyní již nepoužívaného zavodňovacího systému a vytvoření biotopu zejména pro mokřadní druhy ptáků (bahňáci, chrástalové, brodiví). Právě snaha o aktivní tvorbu nového prostředí odlišuje tento projekt od doposud převažujících konzervačních přístupů, které se snaží pouze chránit dochovaný stav. Bez nadsázky lze prohlásit, že na Josefovských lukách si ČSO doslova buduje vlastní ukázkovou ptačí rezervaci!

V současné době vyřizujeme potřebná povolení k užívání zavodňovacího systému. Stálým a náležitým úkolem je ovšem výkup pozemků na lokalitě. Řada vlastníků souhlasí s prodejem svých pozemků, celkovou potřebnou sumou ale ČSO zdaleka nedisponuje. Pracovní skupina se proto obrací na všechny české ornitology a milovníky ptáků s žádostí o příspěvek na ukázkovou ptačí rezervaci. Na lokalitě jsou desítky parcel s předpokládanou cenou od 50 Kč do 200 000 Kč. I pouhými 50 Kč tedy můžete přispět k výkupu jedné parcely. Svůj příspěvek zašlete prosím na účet ČSO číslo 40037-1922224339/0800 (var. symbol 777; dary nad 1 000 Kč lze odepsat z daní). Připravujeme i možnost zaslání darovacích SMS (DMS). O možnostech, jak výkup pozemků podpořit, průběžně informujeme na www.birdlife.cz. | Miloslav Hromádko, správce rezervace

Jubileum Řežabince

25 000. pták Řežabince – rákosník proužkovaný.

Vloni byl při akci Acrocephalus na jihočeském Řežabinci okroužkovan výroční 25 000. pták. Oslavencem se stal rákosník proužkovaný. Událost vzbudila zájem médií a mnoha návštěvníků z řad veřejnosti. Nežkrácený článek najdete na www.birdlife.cz, podrobnosti na: <http://web.telecom.cz/muzeumcb/jok/index.html> v rubrice Projekty. Všechny vás zveme na letošní ročník (od 26. 7. 2008).

Jiří Šebestian, PřF JU, České Budějovice

Ivo Budil † 23. října 2007

Kolika novinářům se dostalo pocty, aby po nich byla pojmenována planetka? S jistotou vím jen o jednom. O Ivu Budilovi. Planetka nesoucí od roku 2002 jméno Ivobudil, bude mezi Marsem a Jupiterem obíhat celé věky. Cesta našeho kolegy a přítele však bohužel již skončila. Nečekaně zemřel 23. října 2007.

Ivo Budil se narodil roku 1933 v Praze a po studiích historie a filologie nastoupil do Československého rozhlasu, kde se stal předním popularizátorem astronomie a kosmického výzkumu. „Dodnes vzpomínám na to, jak spolu s nezapomenutelným Josefem Mrázkem komentovali přistání prvních lidí na Měsíci,“ napsal za všechny jeho posluchače prof. J. Petr. Nedlouho nato musel Ivo z Rozhlasu odejít a práce pro něj byla jenom na stavbách a v kotelnách. Později našel útočiště v časopise Vesmír, do Rozhlasu se však mohl vrátit až po roce 1989. Tehdy nejen převzal legendární Meteor, ale stal se i vedoucím Redakce vědy. Tedy i mým šéfem. Dodnes nevím, jak dokázal všechno zvládnout. Přitom nikdy neodmítnul žádný nápad, byť věděl, že mu práce ještě přibude. A tak byl tím, kdo podpořil nákup a výzkum dinosauřího vejce, expe-

dice Via Pontica a především Africkou odyseu. Nebyla to ovšem jen šéfovská podpora.

Nikdy nezapomenu, jak jsme jezdili po Rakovnícku a jakou radost měl z toho, když jsme zaměřili z Afriky se navrátilivší čápci Zuzanu. Tehdy mi také připomněl své postuláty:

1. Příroda je krásná a stojí za to se na ni koukat a chodit do ní. 2. Lidské poznávání světa je báječná věc. 3. Měli bychom mít rádi všechny tvory. 4. Neměli bychom hledat náplň života pouze v tom, abychom udělali kariéru a vydělali hodně peněz.

Nejen díky akci Africká odysea dostávali ptáci a poznatky o nich prostor ve vysílání Meteoru. Ivo Budil uznával hodnotu výzkumů prováděných s pomocí dobrovolných spolupracovníků. Dokázal totiž rozpoznat, že kombinací nadšení a terénních znalostí amatérských ornitologů a profesionálního vědeckého vedení lze dosáhnout výsledků, které mohou být publikovány i v prestižních vědeckých časopisech. A např. díky jím moderovaným pořadům o Ptákově roku přibyla České společnosti ornitologické pěkná řádka členů a ornitologických nadšenců.

Poslední dva roky prožil Ivo v Českém rozhlase Leonardo. Škoda, že s námi nemohl zůstat déle... | Miroslav Bobek

Pastviny nedaleko rezervace Monteverde

S fotoaparátem nejen za kolibříky

Text a foto: Ondřej Prosický (www.naturephoto.cz)

Od rána již sedm hodin hledím skrz teleobjektiv na květ, ke kterému se v pravidelných intervalech létá nakrmit několik druhů kostarických kolibříků. Je úžasné cítit ve své blízkosti rychlé mávání křídel a sledovat jejich obratný pohyb, aby se poté ve vzduchu zastavili a se zobáčkem zabořeným do květu začali nasávat sladký nektar. Neváhám a exponuji další záběry. I když už mám s fotografováním ptáků nějakou praxi, výsledek je nejistý.

Království tropické přírody

Na území o čtvrtinu menším než Česká republika je tato země přecpaná životem. V Kostarice žijí 4 % všech živočišných druhů (téměř pět set tisíc). Při pozorných toulkách přírodou tu objevíme více druhů ptáků než v USA a Kanadě dohromady, více plazů než v celé Evropě, pětkrát více motýlů než v Austrálii a takto bych mohl pokračovat.

Důvodem této hojnosti je mimořádná geografická dispozice Kostariky. Většina kopců (obvykle to jsou aktivní sopky) v centrálním pohoří země má výšku nad 2500 m, jejich svahy upadají k pobřeží obou oceánů. V nejužším místě je dělí pouze 125 km. Troufám si říci, že nikde jinde na světě není na tak malém území tolik biotopů a vegetačních typů. Blízko sebe je tu vlhký deštný prales, horský mlžný les, karibské pláže s palmami, pacifické mangrovové pobřeží

nebo vysokohorské páramo. Snadno dostupné jsou aktivní sopky, kaňony dravých řek s mnoha vodopády, jeskyně plné netopýrů, termální sopečné prameny, korálové útesy, neprostupné bažiny nebo ostrovy plné ptactva nedaleko pobřeží. Přidám ještě jeden výčet, který mluví za vše. Na území Kostariky žije (nebo na sezónu přilétá) 857 druhů ptáků, po zemi běhá 243 druhů savců, najdeme tu i 182 druhů obojživelníků a 235 druhů plazů. Domovem je těmto živočichům 11 000 cévnatých rostlin, 1 600 druhů orchidejí, 2 564 hub a řas...

Toto vše je ráj pro milovníky přírody a přírodovědce. V Kostarice jsou si toho vědomi a vybudovali si z turistiky prosperující průmysl. Není ve světě obdobná země, která by měla tolik národních parků a chráněných lokalit. Na 25 % území Kostariky najdeme jak státní národní parky, tak i mnoho soukromých rezervací.

Zima v tropech

Nejvhodnějším obdobím pro cestu je období sucha (což je relativní pojem, v některých oblastech přístále), a to od druhé poloviny prosince do první poloviny dubna. V tomto období je bohužel Kostarika turisty přeplněná a dokonce se můžete setkat s tím, že večer neseženete prázdnou postel. Já jsem Kostariku vždy poznával v prosinci a vše bylo v pohodě. Období dešťů právě končí a ještě tam není tolik turistů.

Několik praktických rad

- Do Kostariky se dostanete pouze s více než jedním přestupem, obvykle v USA, pokud máte s Američany problémy, lze tam letět s Air France s více přestupy a déle.
- Cena zpátečních letenek se pohybuje od 22 do 25 tisíc korun včetně všech letištních poplatků, mimo sezónu v období dešťů lze letenku pořídit i levněji.
- Ačkoli v některých materiálech píší, že bez víza můžete do Kostariky na 30 dní, ve skutečnosti můžete bez víz zůstat 90 dní.
- Nejvhodnější měnou na utrácení ve vaší peněženice jsou americké dolary, na většině míst jimi lze i přímo platit, oficiální měnou je kostarický colón, při skromném komfortu stačí na dva týdny 350 dolarů, ti hladovější si musí připravit alespoň 500 dolarů.
- Ubytování na jednu noc v nejlevnějším pokoji stojí okolo sedmi dolarů. Nejvíce jsem platil 15 dolarů, ale měl jsem postel i za dva dolary,

Mokřady rezervace Cano Negro

tento typ hotelu bych ale nikomu raději nedoporučoval.

- Protože se jedná o zemi latinské Ameriky, je používanou řečí španělština, s angličtinou si moc nepomůžete, využijete ji pouze u více navštěvovaných parků.
- Pokud máte rádi přírodu a jste ochotni si připlatit za sledování zvířat v exotičtější oblasti než jsou treboňské rybníky nebo Novomlýnské nádrže (nic proti nim), je Kostarika tím pravým místem. Na rozdíl od jižní a jihovýchodní Afriky vás to vyjde mnohem laciněji, vstup do parku stojí obvykle 6–10 USD a můžete se po něm volně pohybovat. Nemusíte fotografovat z okénka auta s nastartovaným motorem na prašné cestě jako třeba v Africe.
- Kostarika je na návštěvníky toužící poznávat její krásu dobře připravená, ať už jsou to hotely a penziony mnoha cenových kategorií, dobře fungující autobusová doprava, nebo ochotní lidé. Sympatické jsou i ceny v obchodech a restauracích. Protože se jedná o zemi opravdu malou, lze toho i za pouhých 14 dní hodně stihnout. Při této cestě poznáte mnoho biotopů a potkáte hodně zvířat, která si tento ráj přírody oblíbila. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že i když navštívíte všechny významnější lokality, budete se chtít vracet. Stále bude co poznávat, co sledovat i co fotit.
- Na mnoha místech, i v té nejzapadlejší vesničce, najdete počítač s připojením na internet a za výrazně nižší ceny než u nás. Cestování už nikde není co bývalo, každý večer máte možnost psát si se svými blízkými.

Volavky v deltě řeky Rio Barú

Přestože překrásná lokalita v místě ústí řeky Barú do Pacifiku není ani národním parkem ani rezervací, je to místo, na které mám hodně vzpomínek. Právě tam jsem viděl prvního ledňáčka, jak na starém vyvráceném stromě pohlíží trpělivě na hladinu s tím, aby po chvilce vystřelil za rybičkou pod sebou. Kousek odtud na kraji vesničky Dominical, jsem při fotografování volavek v krytu vysoké trávy měl štěstíčko, které se při pozorování ptáků přihodí pouze párkrát za život. Pár metrů ode mě si sedla malá sova králičí (*Athene cunicularia*) a nechala mi potřeb-

ných několik vteřin, abych ji mohl vyfotografovat. A podobných zážitků mám odtud mnoho.

Neplatí to jen pro Dominical. V Kostarice je na krajích měst mnohem větší šance, že něco živého uvidíte, než uprostřed hlubokého neprostupného lesa. Zvířata jsou na člověka více zvyklá

lovu volavky modrošedé (*Egretta caerulea*). Hladina řeky je při ústí relativně klidná a obraz volavky v ní dokonale zrcadlí. Úžasný pohled. Nedaleko odtud je soukromá rezervace Hacienda Barú, která je především vhodným místem pro pozorování dvou druhů tukanů, běžnějšího

Volavka modrošedá (*Egretta caerulea*)

a můžete je pozorovat zblízka. Navíc v obtížně prostupném lese se budete tolik soustředit nad každým krokem, že mnoho věcí přehlédnete.

Dominical je vždy mojí první zastávkou po prvních dnech strávených v centrální Kordiléře. Oproti horám je zde už pěkně vedro a ideálním oděvem pro fotografování ptáků jsou plavky

tukana hnědohřbetého (*Ramphastos swainsonii*) a méně častého arassari panamského (*Pteroglossus frantzii*).

Po řece za ledňáčky

O pár stovek kilometrů na sever u hranic s Nikaragou je rezervace Caño Negro, kam jsem se

Anhinga americká (*Anhinga anhinga*)

Rybařík obojkový (*Megascops torquata*)

a sandály. Ne zbytečně, ve večerních hodinách, když slunce začne klesat, vydávám se řekou pod vysoké stromy plné zeleně, kde pozoruji při

vypravil pozorovat především vodní ptactvo. Volavky, ibisy, jabiru, anhingy, kormorány, ostnáky a mnoho dalších druhů, které se v blízkos-

ti řeky Rio Frío a v nedalekém mokřadu zdržovaly. Místní řeka se jednoznačně měla jmenovat "Řeka ledňáčků", protože to, co jsem během dvouhodinového výletu lodí zažil, bylo neuvěřitelné. Časně ráno byly břehy plné lovících ledňáčků. Na řece byli všude a nebylo pohledu, kdybych alespoň jeden druh z kostarických pěti nezahlédl. Oblast Caño Negro byla v prosinci 2005 pro mě největším překvapením. Během dne jsem pozoroval desítky druhů ptáků.

S momotem v království opic

Ačkoli jsem do Národního parku Manuel Antonio vyrazil především kvůli fotografování opic (malpa, kotul a vřešťan), podařil se mi úlovek, ze kterého mám velkou radost. Vyfotografoval jsem momota černolícího (*Momotus momota*). Přestože není žádným unikátem, po neúspěš-

Momot černolící (*Momotus momota*)

ných pokusech v minulosti bylo klidné setkání velkým zadostiucněním. Ačkoli je park vyhledáván především pro odpočinek na klidných plážích a kvůli pozorování mnoha druhů savců včetně lenochoda, může přichystat nejedno ornitologické překvapení. Pobřeží moře je skvělým místem i pro pelikány, vodouše a volavky. Je

úžasné sledovat lov pelikánů hnědých (*Pelecanus occidentalis*), kdy se několik metrů nad hladinou prudce zalomí, aby se zobákem kolmo dolů prudce rozřízli hladinu a ulovili rybu.

Barvy tropické zeleně

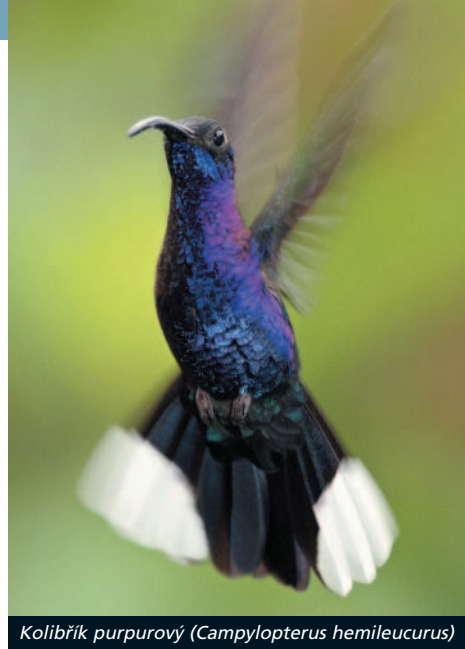
Je příjemné procházet temně zeleným mlžným lesem, nechat se skrápět drobnými kapičkami vody a pozorovat to barevné hemžení okolo. Nejsou to jen ptáci s úžasným zpěvem, ale i mnoho druhů motýlů, kteří ožívují krajinu. Kostarika je rájem pro fotografa tropické přírody a například drobných pěvců lze během jednoho dlouhého dne nafotit více jak 30 druhů. Barvy jsou to úžasné od modrých a žlutých tanger, přes oranžové až černooranžové vlvhove, strakaté kardinály až po neuvěřitelně modré květomily, kteří, aby toho nebylo málo, mají zářivě červené nohy.

Nejlepší způsob, jak podobné ptáky přilákat, jsou rozložené vyloupané banány nebo rozříznuté ovoce, které je láká jako magnet a rychle se to po lese rozkřikne. Během několika hodin pak máte ve své blízkosti mnoho druhů. V jejich přítomnosti vás nepřekvapí veverka, ale obrovská kunovitá šelma tayra už pro mě překvapením byla. Obzvlášť po tom, co jsem ji viděl pochutnávat si na banánu.

Létající drahokam mlžného lesa

Největším lákadlem a důvodem, proč se budu do Kostariky ještě mnohokrát vracet, jsou jednoznačně kolibříci. Těchto obdivuhodných tvorů, o kterých by se dala napsat kniha, je v Kostarice 52 druhů a nejméně 25 z nich lze běžně pozorovat. Nejčastěji v oblastech mlžného lesa, jak nasávají sladký nektar z pestrých trubcovitých květů. Tito drobečci o velikosti několika málo centimetrů rychle prolétávají okolo vás a je obtížné je pozorovat jinak než v letu. Vždyť ani při nasávání potravy se jejich křídla nezastaví.

Jednoznačně nejlepším místem pro sledování chování kolibříků je rezervace Monteverde a rozlehlý areál s botanickou zahradou u Vera Blanca pod sopkou Poás. Právě tady v centrální části Kostariky lze při celodenním vyhledávání pozorovat až 15 druhů kolibříků. Dosud se mi nepodařilo vysvětlit proč to tak je, ale kolibříci jsou neaktivnější během deště, kdy na květy v zahradě a na umělá pítká (obdoba našich krmítek) přilétá několik stovek jedinců několika druhů.

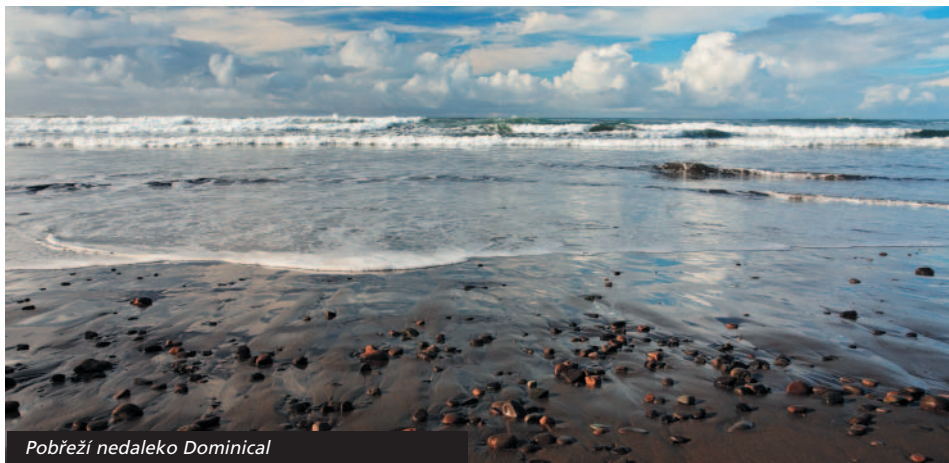

Kolibřík purpurový (*Campylopterus hemileucurus*)

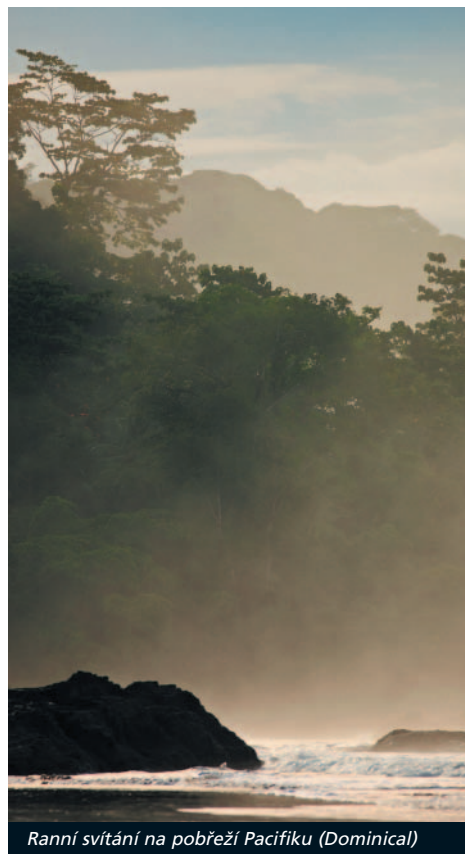
Za králem tropických hor

Jedním z druhů, který mě nutí se do Kostariky vrátit, je kvesal chocholatý (*Pharomachrus mocinno*). Tento posvátný pták původních obyvatel střední Ameriky je svými barvami s ostatními druhy nezaměnitelný. Ačkoli by měl být svým zářivě zeleným a červeným peřím v lese nepřehlédnutelný, je k jeho pozorování potřebná velká dávka štěstí. V prosinci 2005 jsem jej pozoroval poprvé, jak samečka tak samičku, ale fotografické pokusy byly neúspěšné. Ale s každou další chvílí strávenou s tropickými ptáky se o nich dozvídám víc a to mi snad v budoucnu umožní poutavý snímek kvesala vyfotit.

Kostarika je rájem pro ornitologa a další milovníky tropické přírody. Snadná dostupnost národních parků a rezervací z ní dělají cíl pro studium přírody nebo třeba jen pro pozorování zvířat v jejich přirozeném prostředí. Vím, že se tam ještě několikrát vrátím. 🐦

Pobřeží nedaleko Dominical

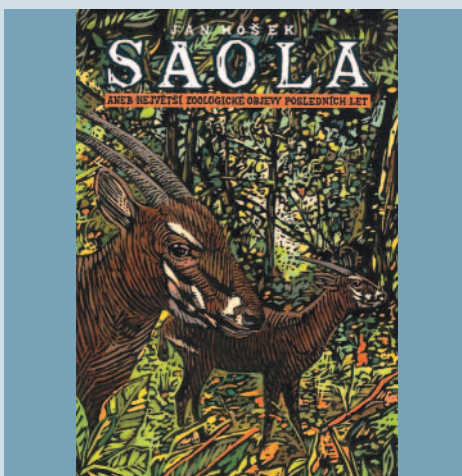
Ranní svítání na pobřeží Pacifiku (Dominical)

Saola aneb největší zoologické objevy posledních let

V posledních zhruba dvaceti letech jsme se dozvěděli mnoho nového a vzrušujícího o biologické rozmanitosti na Zemi. Jedním z hlavních poznatků ovšem je, že toho zdaleka nevíme tolik, kolik jsme si možná mysleli, a mnoho věcí už se bohužel nikdy nedozvíme. S úbytkem a devastací přirozených biotopů, a to zdaleka nejen tropických pralesů, každým dnem nenávratně mizí několik druhů z naší planety. Mezi nimi i takové, které jsme nikdy neobjevili.

Stalo se ovšem i to, co nečekal ani nenapravitelný optimista. Vedle poměrně běžných objevů pro vědu neznámých mrňousů ukrývajících se na dně oceánu nebo v pralesních korunách jsme v posledních letech svědky velkých zoologických překvapení. Ano, opravdu neobyčejně

velkých. Zjišťujeme, že naší pozornosti doted unikají třeba i druhy velikosti naší srnky nebo že i na naší zahradě může žít obratlovec, jehož druhovou příslušnost jsme rozluštili až s ovládnutím molekulárně-genetických metod.

Vzrušující je však nejen objev pro vědu neznámého druhu, ale často i příběh vskutku detektivní, který k takovému odhalení vedl. A právě o ty nejpoutavější se s námi dělí Jan Hošek ve své knize Saola. Je to knížka, kterou jsem už půjčil několika kamarádům zoologům, a ti mi ji vrátili ještě tentýž den. Přečtenou. Je totiž nabitá často neuvěřitelnými, smutnými i úsměvnými příběhy z pralesů, muzeí i laboratoří, které vedly (nebo naopak nevedly) k nejpřekvapivějším zoologickým objevům současnosti. Kniha je nejen napínavá, ale především skvěle napsaná (a krásná!). Obsahuje nepřehledné množství zákulisních informací a zápletek třeba i notoricky známých příběhů. Vůbec netuším, kde je Honza vlastně „vyhrabal“. Imponuje mi rovněž to, s jakou lehkostí a stručností se autor vypořádává s nezbytností vysvětlit řadu odborných termínů, přitom však text neztrácí na plynulosti, srozumitelnosti a napínavosti.

A co to vlastně je ta Saola? Nepovím. Autor vám to prozradí hned na úvodních stránkách.

Ondřej Sedláček

Hošek J. (2007) • Saola aneb největší zoologické objevy posledních let, Nakladatelství Scientia, 216 stran, 225 Kč

kalendář akcí ČSO jaro a léto

Podrobnosti o všech uvedených akcích, stejně jako o akcích pořádaných pobočkami ČSO, spolupracujícími nevládními organizacemi atd. naleznete v aktualizované podobě na www.birdlife.cz.

- **20. dubna** | Vycházka za Ptákem roku rackem chechtavým na Vrbenské rybníky u Českých Budějovic. Vedou P. Bürger a V. Kubelka. Sraz na konečné trolejbusu č. 9 v Českém Vrbném v 9 hod.
- **26. dubna** | Výprava za ptáky do Milíčovského lesa v Praze 11. Pozorování vodních ptáků, ukázka odchytu a kroužkování. Sraz v 8.00 ve stanici metra C Háje u kolejí. Akci pořádá SEV hl. m. Prahy Toulcův Dvůr a ČSO. info@toulcuvdvur.cz
- **5.–6. května (někde i 28.–29. 4.)** | Vítání ptáčího zpěvu (International Dawn Chorus Day) se tradičně uskuteční na mnoha místech republiky, seznam akcí také ve Spolkových zprávách ČSO.
- **10. května** | Vycházka ke kolonii racků na Kozčinský rybník u Pacejova. Pořádá Holýšovský ornitologický klub jako doprovodnou akci ke kampani Pták roku. <http://ornitologie.hok.wz.cz/>
- **18. května** | Terénní vycházka za ptáky do mokřadu Bašňov u Kroměříže. Sraz u vlakového nádraží v Tumačově v 8.10 hod. Pořádá MOS a ZO ČSOP Via Hulín. <http://www.mos-cso.cz/>
- **24. května** | Vycházka ke kolonii racků na Dol-

Foto: P. Bürger

ním Bartošovickém rybníku v CHKO Poodří. Sraz v 8.30 před Obecním úřadem v Bartošovicích. Vede M. Krestová, krestova@gmail.com

- **7. června** | Exkurze do Boubínské pralesa na Šumavě. Sraz v 6.15 v Nepomuku na nádraží ČD. Pořádá Nepomucký ornitologický spolek. <http://www.nospolek.cz>
- **5. července** | Ptačí víkend v Klášteře u Nepomuka. 9.00–18.00 hod povídání o ptácích, ukázka odchytu a kroužkování ptactva u výtoku Úslavy z Klášterského rybníka. Ve 21.30 hod přednáška o netopýrech s ukázkou odchytu. Pořádá Nepomucký ornitologický spolek. <http://www.nospolek.cz>
- **4.–5. října** | Světový festival ptactva 2008 (World Birdwatch) se tradičně uskuteční na mnoha místech republiky, seznam akcí také ve Spolkových zprávách ČSO.

PELZ-BIOPHON, P.O.BOX 159, 160 41 PRAHA 6.
Tel.: 233 339 993, <http://www.biophon.cz>

Kompaktní disky CD s vysvětlující textovou přílohou obsahují celkem 1569 variant hlasů 1002 druhů živočichů. Jednotlivci mohou objednat CD na dobírku, podniky i na fakturu (nutno uvést bankovní spojení, IČ a DIČ, tel. čís., e-mail) nebo také telefonicky či e-mailem: pelz.biophon@volny.cz

V EDICI BIOPHON BYLO DOSUD VYDÁNO NA CD:

ROK V PŘÍRODĚ | 61 min, STEREO, 1999 | 99 hlasů a zvuků z přírody. Zvukové pásmo sestavené z hlasů živočichů a zvuků přírody, které můžete zaslechnout během celého roku. CD bez mluveného komentáře. Textová příloha česky, německy a anglicky. • **MISTŘI PĚVCI PTAČÍ ŘÍŠE** | 68 min, 2003 | zpěv 22 vybraných druhů • **SOVY EVROPY** | 67 min, 2003 | 77 variant hlasů všech 13 druhů evropských sov. • **PTÁCI VOD A MOKŘADŮ, 1. díl.** | 67 min, 2003 | POTÁPKY AŽ HUSY. 71 variant hlasů 30 druhů, **PTÁCI VOD A MOKŘADŮ, 2. díl.** | 76 min, 2004 | HUSICE, KACHNY A JEŘÁB POPELAVÝ. 68 variant hlasů 17 druhů **PTÁCI VOD A MOKŘADŮ, 3. díl.** | 79 min, 2004 | KRÁTKOKŘÍDLÍ, BAHŇÁCI A DLOUHOKŘÍDLÍ. 83 variant hlasů 46 druhů. • **PĚVCI 1** | 64 min, 2006 | hlasy 41 druhů, **PĚVCI 2** | 62 min, 2006 | hlasy 38 druhů • **PĚVCI 3** | 60 min, 2006 | hlasy 45 druhů • **HLASY DRAVCŮ** | 60 min, 2006 | 53 variant hlasů 22 druhů • **KUKAČKA, LELEK, RORÝS, SROSTLOPRSTÍ A ŠPLHAVCI** | 65 min, 2006 | 68 variant hlasů, 17 druhů • **HLASY NAŠICH ŽAB**, 3. vydání | 50 min, 2006 | 25 variant hlasů všech našich 13 druhů žab s mluveným komentářem doc. V. Hanáka. • **HLASY NAŠÍ ZVĚŘE | PRO ZÁJEMCE O NAŠÍ ZVĚŘ A PŘÁTELE MYSLIVOSTI** | 73 min, 2003 | 99 variant hlasových a zvukových projevů 28 druhů savců a 51 druhů ptáků. CD bez mluveného slova s vysvětlující textovou přílohou, uvádějící zoologické podrobnosti o jednotlivých zvířatech. 5. přepracované a rozšířené vydání. • **PTÁCI RÁKOSIN A OKOLÍ VOD** | 75 min, 2007 | 81 variant hlasů 58 druhů • **2CD ZVÍŘATA ZOOLOGICKÝCH ZAHRAD** | 154 min, 2007 | hlasy 162 druhů. 2CD s vysvětlující textovou přílohou. Cena 2CD je 349 Kč + poštovné.*

CENA VŠECH CD JE 249 Kč + POŠTOVNÉ. (*Pokud není uvedena přímo u titulu)

PŘEHRÁVEJTE NA HIFI BEZ KOREKČÍ BASŮ A VÝŠEK!

A dense collage of numerous bird-related book covers from various publishers. The covers feature a wide variety of bird species, including eagles, parrots, songbirds, and waterfowl. Titles are in multiple languages, including German (e.g., 'Greifvogel und Eulen', 'Vogel', 'Die Vögel Europas', 'Vogel im Park und Garten'), English (e.g., 'Birding in the Mountains', 'The Birds of Peru', 'Birds of the World'), and French (e.g., 'Oiseaux'). The covers are arranged in a grid-like fashion, overlapping slightly, creating a vibrant and detailed visual representation of ornithological literature.

**MED
SERVIS**

